

KOSSUTH LAJOS ÉS A NEMZETISÉGI KÉRDÉS

ÍRTA:
DR. MIKÓ IMRE
ÜGYVÉD
ORSZÁGGYŰLÉSI KÉPVISELŐ

Felelős kiadó: Dr. Mikó Imre
Első Kecskeméti Hírlapkiadó- és Nyomda-Rt. — Igazgató Tóth László

1. KOSSUTH NEMZETISÉGI POLITIKÁJA

1894 március 20-án, ötven évvel ezelőtt halt meg idegen földön Kossuth Lajos. A turini remete holttestét hazaszállították s a temetés egy nemzet gyászünnepe volt, mely legnagyobb élő fiát vesztette el Kossuth Lajos a buzai köztudatban a magyar szabadság legendás életet élt. 49-ben elvesztett szabadságát gyászolta és a Bécs ellen lázadó magyar függetlenségi gondolatot ünnepelte halála alkalmával nemzete. A külföld mindig inkább azt a Kossuthot tekintette magáénak, aki a magyar szabadságot a nemzetiségek szabadságával igyekezett összeegyeztetni s az osztrák császári reakcióval szembeszállva, a Dunamedonce népeinek jövőjét a kölcsönök megértés és a szabadelvű demokrácia szilárd alapjára akarta helyezni. A szomszédokkal egyezkedő és konföderációs tervekkel kísérletező Kossuth a maga korában itthon inkább kockáztatta, mint növelte népszerűségét. Ezt a munkásságát Magyarországon a legjobb esetben „elnézték“ vagy „megbocsátottak“ neki azok, akik híveinek vallottak magukat és benne önmagukat ünnepelték. Kossuth Lajos, körül életében is vihar tombolt. Nem volt a magyar történelemnek még egy olyan hőse, akít a nép annyira szívébe tudott volna fogadni, mint Kossuthot, de nem volt olyan sem, akít annyira ostromoztak volna sovínizmus és forradalmi elszántsága miatt. Nem volt még egy magyar államférfi, aki a magyarságnak a külföldön olyan megbecsülést és hírnevet szerzett volna, mint ahogy olyan magyar államfő sem volt, akinek az ország megmentésére kiötlött külföldi tervei annyi elkeseredést váltottak volna ki azoknak a szívében, akik olyan szerelemmel határos szeretettel vették körül őt. A körülötte viharzó harcok és ellentmondások Kossuth Lajos rendkívül gazdag, állandó forrongásban levő és sokszínű egyéniségében lelik magyarázatukat. Ez az egyéniség döntően nyomta rá bélyegét azokra, akik vele kapcsolatba jutottak. Senki sem tudott semleges lenni vele szemben és azoknak, akik bűvkörébe kerültek, vagy rajongóivá vagy ellenségeivé kellett válniuk.

Ha Kossuth Lajos élete munkájának csak egyik, de mai a leginkább időszerű szektorát, a nemzetiségekhez és szomszéd népekhez való viszonyát vizsgáljuk, ebben a vonatkozásban is felismerhetjük a zseni sajátos lelki alkatának jellegzetes vonásait. Kossuthnak a nemzetiségi kérdéssel szembeni magatartása két, egymástól élesen elhatárolt fejezetre osztható. Életútja első felében, ami a Törvényhatósági Tudósítások megindításától a szabadságharcig tart, Kossuth a magyar reformok és a francia szabadság- eszmék bajnoka, aki a rendekre tagolt és elmaradott országból a magyar nemzeti államot akarta megteremteni. Nem gondolt arra, hogy a magyarság nemzeti öntudatosítása a nemzetiségek szunnyadó érzéseit is fel fogja ébreszteni. Kemény Zsigmond szerint „a szabadság, monda ő (t. i. Kossuth) akkora olvasztó erővel bír, hogy aki a szabadságot ígéri, a többi népfajok a szabadságért nemzetiségöket fogják odaadni“. Majd keserűen teszi hozzá: „a következés megmutatta: volt-e belerdeke e felfutt eszmének.“¹

¹ Kemény Zsigmond. Forradalom után. Pest, 1850, 66. 1.

A szabadelvűség legnagyobb magyar doktrinerétől távol állott az a gondolat, hogy a/ ország nem magyar polgárait nemzetiségükből erőszakkal kivetkőztesse. 1842-ben így ír a Pesti Hírlapba:

„A magyar törvényhozás az ország idegenajkú lakosait nyelvüktől megfosztani nemcsak hogy soha nem szándékozott, de sőt elismeri, miképen a magánélet nyelvvizonyai törvény által kényszerítőleg beavatkozni jogtalanság volna, másrésztől azonban joga van megkívánni, hogy Magyarországon a közigazgatás, akár polgári, akár egyházi legyen az, úgy a törvényhozás, mint a törvény végrehajtás, kormányzás, igazságszolgáltatás, közbátorság, rendőrség, egyenes és mellékes adók s közgazdaság körében magyar legyen. Ennél kevesebbet tenni gyávaság, többet parancsolni zsarnokság, miránk nézve mindkettő öngyilkolás volna.“²

E felfogás szerint a más mint magyarajkú honpolgár csak mint homo privatus őrizheti meg nemzetiségi sajátosságait, mint homo publicus azonban magyarrá kellett volna válnia. Kossuth ebben semmi erőszakot sem látott, sőt azt találta volna természetesnek, hogy a: nemzetiségek a szabad intézményeket többre értékeljék nemcsak az osztrák abszolút rendszernél, hanem saját nemzetiségi egyéniségük kifejlesztésénél is. Így kerül ellentétbe Széchenyivel, akit nem sokkal azelőtt a legnagyobb magyarnak nevezett s aki a „Kelet Népe“-ben és akadémiai beszédében foglalt állást a Kossuth-féle magyarosítás ellen.³

Pályája második felében, a szabadságharc, de még inkább az emigráció alatt látja be Kossuth, hogy a magyarosítás hangoztatása — mert a végrehajtást még meg sem kezdhetette — a nemzetiségeket a magyarság ellességeivé teszi. Ezért terveket dolgoz ki és tárgyalásokat folytat a nemzetiségek és a szomszéd népek vezetőivel s ezek segítségével próbál új arcvonalat felállítani a főellenség, Ausztria ellen. Innen származnak elentétei Deákkal és Eötvössel, noha Eötvös Vörösmarty Mihállyal és Wesselényi Miklóssal együtt a Széchenyi-Kossuth vitában még az utóbbi mellett állott. Deák és Eötvös azonban az abszolutizmus alatt meggyőződött arról, hogy Magyarországa hatalmi állás csak Ausztria segítségével tartható fenn, a nemzetiségek felé pedig az 1868:XLIV. törvénycikkkel igyekezett aranyhidat teremteni. A 67-es politikának ez a vezetése mindenesetre reálisabb alapokon nyugodott, mint a Sauzusból Paulusá vált Kossuth emigrációs tervezgetéssel, amelyek olyan végletek közt csapongtak, ahova az érte rajongó magyar közvélemény sem tudta követni a turini remetét. A függetlenségi pártból is csak egy Irányi Dániel vagy egy Mocsáry Lajos merte nyíltan vallani és vállalni az emigrációs Kossuth nemzetiségi programját: közös frontot a nemzetiségekkel Bécs ellen! A nagy többség csak abból a sovén frazeológiából élt, amit Kossuthtól 48 előtt tanult és aminek Kossuth Világos után, az új helyzetben, még túlságosan is levonta következményeit. A Szabadságharc után Kossuth Lajos magános bolygó lett, akit párthíveitől éppen olyan távolság választott el, mint élete végén Deák Ferencet a szabadelvű párt választási korifeusaitól.

Kossuth Lajos igazi nagysága az emigrációban bontakozott ki s akkor

² Idézi Kristóffy József: Magyarország kálváriája. Az összeomlás útja. Budapest, 1927, 68. 1.

³ Lásd“ Szekü Gyula: A mai Széchenyi, Budapest, 1935, 293 1. — Gr. Széchenyi beszédei. A Magyar Tudományos Akadémia megbízásából összegyűjtötte s jegyzetekkel kísérte Zichy Antal. Budapest, 1887, 252. és 255. 1. — V. ö. a „Láthatár“ 1942. decemberi (X. évf., 12. sz.) emlékszámaival.

emelkedett tér és idő felé. Térben feltárta a ómagyar ügyet az ó és az új világ előtt. Időben tovább élnek gondolatai és felbukkannak mindig, amikor Európa középső részén egy új világ megszületése vajúdik. A kossuthi gondolatok azonban annyiféle formában látnak újra napvilágot; ahányféle érdek az új európai rend felépítéséhez fűződik. Ezért e szerény tanulmány célja Kossuthnak a nemzetiségekkel kapcsolatos terveit úgy bemutatni, hogy és amilyen körülmények között ő azokat felépítette.⁴

2. EGYEZKEDÉS A NEMZETISÉGEKKEL A SZABADSÁGHARC ALATT

A szabadságharc kitörése *végzetesen* szembeállította a magyarságot a nemzetiségekkel. A bécsi politika legsikeresebb sakkhúzása az volt, hogy a legnépesebb nemzetiségeket szembe tudta állítani a számára leginkább veszélyes magyarokkal és így két front közé szorította a magyarságot, amelynek szabadságharcát a művelt nyugat nagy rokonszenvenvel, de ölbe tett kezekkel kísérte. A felelős magyar .kormánynak pedig az volt a tragi. kuma, hogy nem tudta a nemzeti eszme felismerésével szövetségesévé tenni azokat a nemzetiségeket, akiket a jobbágyorsból maga szabadított fel. A *divide et impera* régi kipróbált módszere győzött a szabadelvű koreszme, önzetlen, de elfogult harcosai felett. Kossuth csak a szabadságharc alatt ismerte fel a nemzetiségi kérdés jelentőségét, de már akkor gondolt a nemzetiségekkel való kibékülésre, amikor a magyar fegyverek diadalmasan haladtak előre.

A horvátokkal nem lehetett tárgyalni, mert a lázadást Jellasics kezdeményezte s ő igyekezett a többi nemzetiséget is az uralkodóház céljainak megnyerni. A szerbekkel megnyílt a lehetőség a békülésre a honvédség bánási sikerei után s erre a békére a magyar csapatoknak is szüksége lett volna, mert Windisdhgrätz Bécs meghódítása után összes hadaival Magyar⁴ orsiájíjtot fenyegette. Az 1848 november 23-án kelt békefeltételeket a honvédelmi bizotmány a következőkben határozza meg:

1. amnesztia a fellázadt szerbeknek; 2. az áprilisi törvényekben biztosított személy- és birtokszabadságok megerősítése; 3. a nemzetiség és nyelvhasználat biztosítása az egyházi, iskolai és községi ügyekben. 4. a szerbek saját nyelvükön fordulhatnak a hatóságokhoz és a központi kormányhoz s ugyanezen nyelven kapnak választ, a törvényeket szerb nyelven is ki fogják hirdetni; 5. a görög keleti egyház a többi egyházakkal egyenjogú lesz, egyházi és iskolai ügyeit; évenként tartandó kongresz-

⁴ A Kossuth irodalomban minid össze köt jelentősebb tanulmánnyal találkozunk, mely Kossuth nemzetiségi politikájával foglalkozik. Ezek: Görög Imre: Kossuth Lajos és báró Eötvös József nemzetiségi politikája a szabadságharc után. Történeti Szemle, II. évf., 1913, 540—575. 1. — Feleky László: Kossuth Lajos nemzetiségi politikája. Magyar Figyelő, IV. évf., 1914, 1. k. 177—181. 1. — A Kossuth-féle konföderációs tervek már a múlt világháború után népszerűvé váltak. Az e tárgyait felújító munkák közül lásd Jászi Oszkár: Magyarország jövője és a Dunai Egyesült Államok. II. kiadás. Budapest, 1918. 119. 1. — Jászira is hatással volt György János munkássága, aki több könyvet jelentetett meg névtelenül a dunai államszövetség tervéről lásd Jászi i. m. 73—74. I.) „A becsületes állam“ (Kolozsvár, 1909, 304 1.) c. munkájában György János már az alkotmányozó gyűlés elképzelt jegyzőkönyvét is közli párbeszédés formáiban. A dunai szövetség gondolatát veti fel Szágiz Béla; Nemzetiségi politikánk válsága. A dunai (kérdés c. munkájában. (Budapest, 1932, 104 1.)

szusán szabályozhatja, pátriárkát választhat, aki az országgyűlésen a primás után fog helyet foglalni; 6. a szerb nemzet vajdát fog kapni; 7. a szerbek kívánságára a kormány hajlandó a fennálló határör rendszert eltörölni, ha pedig fenn akarják tartani, akkor a már közzétett engedmények: a föld tulajdonjoga, szabad osztozás, költözködés, ipar, kereskedelem, a tudomány szabad művelésű robottól való mentesség — megerősítetnek. A békefeltételek a szerbek kívánságai közül csak egyet nem helyezlek kilátásba, azt, hogy saját államterülettel bírjanak, mert ez az ország szét darabolásához vezetett volna.⁵

A feltételeket Beöthy bécsi kormánybiztos eljuttatta Rajasicshoz és Knicsaninhoz, akik közül ez utóbbi hajlott az egység felé, de a döntés a pátriárka kezében volt, aki gúnyolódó válaszában azt írta, hogy a szerbek nemzeti szabadságuk biztosítását a császártól várják. Rajasics a magyar békeajánlatot azonban felhasználja arra, hogy ennek elfogadásával fenyegetőzve kizsarolja Becsből a pátriárkátus és a vajdaság megerősítését, valamint a maga és a Supikác megválasztásának jóváhagyását, ami az Olmützben 1848 december 15-én kelt leirattal meg is történt.⁶

A tótokon aratott első győzelmek és az invázió visszaverése után Kossuth ifj., Tormai György, a vágujhelyi honvédelmi egyesület elnökének felkérésére id. Ábrányi Kornélt bízta meg azzal, hogy nevében kiáltványt fogalmazzon a Felvidék tótajkú lakosságához. A november 12-én kelt szózat, szembe fordul a bujtogatókkal és kimutatja, hogy a magyarok mindig segítették a tótokait, a pozsonyi országgyűlés a tótok robotját és dézsmáját is eltörölte, de az ellenség most mindezt vissza akarja állítani. Majd így folytatja:

„Vájjon miért rabolnék el nyelveteket? Ha Isten annyiféle nyelvet megszenved egymás mellett a földön, miért akarná kiirtani az ember?

Vájjon a magyar nemzetnek lehet-e abból haszna, vagy kára, ha Ti a Vág mellett vagy a Kárpátok aljánál tótlul szóltok egymáshoz? S nem kedvesebb-e előtünk, ha Ti tót nyelven, de tiszta buzgósággal felszóltok a haza szabadsága mellett, mintha reátok erőszakolt nyelven, azt vontatva tennétek? Nem erőszakoltuk soha reátok nyelvünket s szavunkat adjuk, hogy a jövőben is sértetlenül hagyjuk tót nyelveteket.“⁷ Az emelkedett szellemű kiáltvány bizonyára nem tévesztette volna el hatását a történelem és vallás anyyi szálával a magyarsághoz kapcsolt tót-ság körében, ha rövidesen be nem kellett volna vonni. Turóc megye nemesége ugyanis attól tartott, hogy a tótok a robot és dézsma ellenségei alatt őket fogják érteni s ezért Kossuthhoz fordultak, aki elrendelte a már kiosztott példányok visszavonását.

A Debrecenbe menekült magyar országgyűlés a márciusi oktrojált alkotmányra válaszképpen 1849 április 14-én kimondotta a Habsburg-Lotharingiai ház detronizálását, baráti jobbot nyújtva az összes államok felé és Kossuth Lajost kormányzó-elnökké választotta. Ha a függetlenségi nyilatkozat — sajnálatosan — nem is tartalmazott a nemzetiségi kérdés megol-

⁵ Thim József: A magyarországi 1848—49-i szerb fölkelés története. Magyarország újkori történetének forrásai. Budapest, 1940, I. k., 246—247. 1. és III. k., 211—214. l.

⁶ Horváth Mihály: Magyarország függetlenségi harcának története 1848-ban és 1849-ben. Genf, 1865, II. köt., 87. l.

⁷ Steier Lajos: A tót nemzetiségi kérdés 1848—49-ben. Magyarország újkori történetének forrásai. Budapest, 1937, I. k. 314—315. 1. és II. k., 107. és 108. sz. irat.

dására irányuló nyilatkozatot, Kossuth államfői tisztségébe való beiktatása után sietett kapcsolatot találni Avram Iancúval, a havasi mócok vezérével. Közvetítőnek a debreceni országgyűlés román nemzetiségű képviselői ajánlottak. Dragos János román képviselő 1849 április 26-án fel is kereste Iancut Abrudbányán, de a román felkelés vezetői bizalmatlanok voltak Kossuthtal szemben, akit addig a legsovénőbb magyarnak ismertek. Dragos második útja alkalmával már részletesebb utasításokat hozott magával. Előadta, hogy ha a román nép leteszi a fegyvert, Kossuth biztosítja őket arról, hogy „részeséivé lesznek a közös, jognak, a közös szabadságnak Magyarország minden lakosával nyelv- és vallás-különbség nélkül“. Dragos átadta az összegyűlt prefekteknek Kossuth erre vonatkozó levelét, amely a Bécs zsoldjában álló Saguna András püspök személyén kívül a felkelés résztvevőinek amnesztiát ígér. A leválnék a román kérdés jövőbeni rendezésére vonatkozó része a következőképpen szól:

„A mi a nyelvet illeti, sem én, sem a magyar nemzet más ajkú polgártársaink nyelvét elnyomni nem akartuk soha, nem is akarjuk, mi csak annyit akartunk és akarunk, hogy valamint egy az ország, úgy annak diplomatikai nyelve országgyűlésen és országkormányzatban egy legyen, mert különben az ország fenn nem állhat. E mellett azonban minden nyelvnek és népségnek nemcsak szabad használatot és fejlődést akarunk engedni, hanem, ezen fejlődést a civilizáció érdekében elő is mozdítani s azért tudtul adhatja ön bárkinek, hogy a román nép nyelvének szabad használatát úgy iskoláikban és egyházaikban és vallásos szertartásaikban, mint a községi életben is garantírozni, nemcsak, sőt amennyiben iskoláik jobb rendezésének s tudományos emelésének költségeit már létező saját alapítványaik nem bírnák, a statusnak segedelméről szintazon mértékben biztosítom, mint a mikép «bármely más nyelvű s vallású honpolgárok nevelésének költségeiről a status gondoskodni fog.“

„Ezeken kívül biztosítom azt is, hogy aki nem ügyvéd által, hanem maga személyében intézend a kormányhoz folyamodást, azt bármi nyelven teheti. Az esküdtszéki és szóbeli eljárás büntető ügyekben be lévén hozható, magát (a törvényszék előtt) élő-szóval védelmezheti s a kormány gondoskodni fog, hogy a törvények s kormányi körrendeletek a nép nyelvén is közhírré tétessenek s örömet fogok segéd-kezet nyújtani arról, hogy az oláh nyelv magasabb tudományos kimivelése minden célszerű módokkal előmozdítottassék. Ami vallásukat illeti, a lelkiismeret szabadságát isteni jognak vallóim és biztosítást adok, hogy a keleti egyház vagy görög nem egyesültek vallásának papjai szinte azon ellátási segélyben részesülendek, mint akármely más vallásnak papjai s egyházi dolgaikat a status felügyellete mellett önmaguk által szabad intézését garantírozom, miként: ebbeli szándékom valóságát önnek saját tudomására a legközelebbi időidben tettel is bizonyítottam.“

„Valamint szintén gonddal leszek arra, hogy román ajkú polgártársaink a jogegyenlőségnek alapján a státus polgári és katonai hivatalaiban minden részrehajlás nélkül érdem és tehetség szerint részesíttessenek, egy szóval közös jog, közös szabadság és törvények minden jótékonyságainak közös élvezete, nyelveknek nemcsak szabad használata, hanem fejlesztése és ápolása, vallásuknak s egyházi szervezeteknek tiszteletben tartása, egyenlő oltalmi és pártfogása, ez az, a mit a béke és kiengesztelődés indulatával ajánlok a román népnek. A ki többet akar, az el akarja darabolni az országot és zsarnok akar lenni mások felett, a ki pedig azt akarja, azt a haza ellenségének nyilatkozatom s vele mint

ilyennel bánni, mint a nemzetnek elhatározott akarata, úgy nekem kötelességem.“⁸

Dragos kiküldetése tragikusan végződött. Amíg a tárgyalások folynak, Hatvani őrnagy szabadcsapatával meggondolatlanul megtámadta Abrudbányát, hol csúfos kudarcot vallott és alig tudott néhány társával elmenekülni. Lancu emberei azt híve, hogy Dragos csak törbe akarja csalni őket, — noha Dragosnak, de magának Kossuthnak sem volt tudomása Hatvani akciójáról — a béke követét, mint fájárlót, embertelen módon kivégezték.

A magyar-román békülési kísérletnek azonban ezzel nem szakadt vége. A román fejedelemségeikben föltört forradalom leverése után a forradalmárok egy része Magyarországra jött és két pártra szakadt. Tell és Eilade Rádulescu az abszolutizmus szolgálatába szegődtek. Ghica Ion, a későbbi miniszterelnök, Bălcescu Nicolae, a románok nagy történetírója és Boliac Caesar publicista Kossuthal léptek kapcsolatba Debrecenben és azt tervezték, hogy Bem vezetésével román légióit fognak szervezni Magyarországon, mely a közös ellenség, az osztrák és orosz ellen; fog harcolni. Kossuth július 14-én elvben hozzájárult ahhoz, hogy a légiót felállítsák, a vezénylet nyelve a román legyen s a légió tagjai hűséget esküdjenek Romániának és Magyarországinak. Bălcescu Kossuth tanácsára megkísérelte lancut is rávenni arra, hogy törjön be Oláhországba és űzze ki onnan az oroszot. Amikor a magyar és román fegyveres együttműködés ilyen távlatai nyílnak meg, természetesen isméj] felmerült a magyarországi románság helyzetének rendezése. A Bălcescu és a magyar kormány között folytatott tárgyalások eredménye egy törvényjavaslat lett, mely megegyezik Kossuthnak láncúhoz intézett levele és Szemére szegedi nemzetiségi törvényének szellemével.

A javaslat végleges szövegét, mely a „projet de pacification“ címet viseli, gr. Batthyáni Kázmér, magyar külügyminiszter közös levélben küldte meg 1849 július 14-én Bălcescunak, a román emigráció ügynökének és Boliacnak, a román emigráció külön küldöttjének. Batthyáni a francia nyelvű levélben hangoztatja, hogy Bălcescu és Boliac közvetítőnek ajánlkozott a fellázadj románok és a magyar kormány között: és bizonyos javaslatokat közölt a kormánnyal, mint az erdélyi románok kívánságait. Ezeket Batthyáni a kormányzó és a miniszterek tudomására hozta és kevés módosítással, egy magyar fordítás kíséretében visszaküldi. A kormány Magyarország minden lakójának békéjét és szerencséjét kívánta. Ha Bălcescu és Boliac latbaveti befolyását olyan, irányba, hogy a románok letegyék a fegyvert és az említett, javaslatot kérés formájában a kormány elé terjesszék, előre is garantálja, hogy a kormány el fogja fogadni azt.⁹ A „békekötési terv“-nek az erdélyi s magyarországi románságra vonatkozó része így hangzik:

„1. Az oláhok külön nemzetiséget képezvén, jövőre a közokiratokban román név alatt lesznek említendőek.

2. A magyar kormány minden Magyarországon létező nemzetiségnek szabad fejlődést óhajtván, „a románoknak a következő nemzetiségi garanciákat adja:

3. Minthogy a magyar nyelv diplomatikai használata csak a törvényhozáásra, a közügyek igazgatására és a kormányzásra kell, hogy kiterjedjen és csak annyiban, mennyiben feltétlenül szükséges a magyar

⁸ Jancsó Benedek: Szabadságharcunk és a dako-román törekvések Budapest, 1895. 141—143. 1.

⁹ Ghica Ion: Amintiri din pribegia după 1848, Bucaresti, 1889, 371—372. 1.

állam egységének fentartására, következöleg a megyei igazgatás nyelve az lesz, melyet a lakosság többsége beszél.

4. Azon megyékben és kerületekben, melyek egészen románokból vagy hol a többség e nemzetiségből telik ki, tárgyalásokra ép úgy használható a román, mint a magyar nyelv. A jegyzökönyv azonban mindkét nyelven lesz szövegezve.

Az országgyűléssel, kormánnyal és törvényszékekkel való levelezés nyelve a magyar, kivéve a törvényszékek egymásközi levelezését, hol is két nyelv használendő. Ez esetben román nyelven is levelezhetni.

5. Minden iskolában, úgy azokban, amelyek már fennálltanak, mint amelyeket az állam jövőben fog a románok részére alapíttatni, a tan nyelv a román.

6. Azon esetben, midőn esküdszéki vagy szóbeli eljárás foly az alsóbb törvényszékek előtt, a 4. pontban kifejezett elv kiterjlesztetik a bírói eljárásra.

7. Mindén románnak szabadságában áll kérvényeit saját nyelven fogalmazva beadni.

8. A görög hitű románok egyházuk és iskolájuk autonóm igazgatása tekintetében ugyanazon jogokkal fognak bírni, mint más felekezetek hívői. Következöleg függetlenek lesznek a szerb hierarchiától s szabadon fogják választhatni püspökeiket, kiknek feje patriarchai címet fog viselni.

9. A közoktatási minisztériumban egy külön osztály fog alakíttatni a görög rítusú hívők ügyeinek, kizárólag e felekezeten levő románokkal,

10. E rítus iskolái és templomai élvezik mindazon előnyöket, melyeket a többi felekezetekéi nyernek.

11. Mint eddig, úgy a jövőben is maguk kezelhetik templomaik és iskoláik alapítványait.

12. A budapesti egyetemen theologiai fakultás fog részükre felállíttatni.

13. A románok előleges kijelentés és a kormány rendeletére évenként kerületi, vagy egyetemi zsinatokra gyűlhetnek egyházuk és iskoláik dolgában, a kormány kiküldöttjének felügyelete alatt.

14. Azon megyékben, hol a román nyelv túlnyomó, a nemzeti gárda vezényszava román.

15. Minden államhivatal nyitva áll előttük, mint más állampolgárok előtt s e tekintetben a múlt soha senkire nézve akadályt nem képezhet.

16. A Magyarország ellen felkelt románok e szerződés aláírásától számított két hét alatt fegyvereiket a legközelebbi polgári vagy katonai hatóságnál teszik le.

17. Azon románoknak, akik a felkelésben részt vettek, de az előbbi pontban körülírt feltételt teljesítik, a magyar kormány teljes és általános amnestiát ad.

18. A felkelő románok letévén a fegyvert, esküt tesznek Magyarország függetlenségére. Mindazok, akik az esküt e békekötési szerződés lezárásától számított két hét alatt, fegyvereiket pedig a 16. pontban meghatározott terminusig nem tették le, az amnestiából kizáratnak.

19. Igen szükséges lenne hozzátenni a parasztságot illetöleg, hogy:

1. A robot és minden más jobbágyi szolgálmány teliben megszűntetik a törvény értelmében minden nemű parasztszokra nézve.

2. A felgyűjtött falvak határukkal együtt a parasztszoknak adatnak vissza, hogy mindenik beköltözhessek saját házába.

3. Azon erőszakos szerződések, melyeknek Erdély visszafoglalása után történt, a parasztoktól az urak által való állítólagos kieroszakolása igaznak bizonyul, semmiesek és meg nem kötötteknek nyilvánítandók.¹¹

A szabadságharc leverése előtt a nemzetiségek kibékítésére az utolsó kísérletet a Debrecenből Pesten át Szegedre menekült magyar országgyűlés, lette meg. Szemere Bertalan miniszterelnök és belügyminiszter július 21-én. terjesztette be a nemzetiségi törvény javaslatát. A javaslat későn jött s a külföldi sajtó azt is írta róla annak idején, hogy csak azért nyújtották be, mert a kormány az ellenségtől üldözve a Bánságba, tehát az ország legtar-
kább nemzetiségi vidékére akart menekülni. Ezzel szemben Horváth Mihály, a Szemere kormány kultuszminisztere azt írja, hogy már a második felelős minisztérium kinevezése után 1849 májusában az új törvények sorozatát a nemzeti törvénnyel akarták megnyitni; így volt ez a kormány-
nak a Ház elé terjesztett programjában is előirányozva. A javaslatot azonban a nemzetiségek egyes vezető személyiségeivel is letárgyalták, ami több hetet vett igénybe, miközben az országgyűlés székhelyét Debrecenből Pestre tették át, de akkor is elhatározták, hogy a július 2-án megnyíló országgyűlésen ezt a javaslatot fogják először tárgyalás alá venni. Amikor ezt a határozatot hozták, a szerbek többszörös csatavesztés után a fegyvert mindenütt letették, a románok pedig — Iancu csapatainak kivételével — mind megadták magukat. A kormány tehát akkor is a békát kereste, amikor a nemzetiségek lázadásának teljes leverésére alapos remény volt.¹¹

A javaslat feletti a parlamentben nagy vita indult meg, amiről Szemere így számol be Kossuthnak:

„Barátom! Ma tanácskozmány volt a népfajkibékítések iránt. Én is csináltam kettős javaslatot; egyik négy pontból álló, melyben a nemzetgyűlés általánosan nyilatkozzán, az ügyeit utalja a kormányhoz; másik 16 pontból álló, melyben nemcsak a román, rác, hanem minden más ajkú népségek nyelvi viszonya megállapíttatik. Az valami szörnyű a háznak rövidlátása, politikai vaksgága. A radical párt bajnokai nyilatkoznak (mint 1832-ben, midőn a magyar volt minden, a szász, oláh csak nép. Jól szólt Batthyáni, és én majd egy órai válaszómban élesen voltam kénytelen fellépni, melyben kimondani, hogy azon általánosságok, azon még mindig aristocratikus — magyar felfogása a democratiában más népiségek követeléseinek, elveszti a nemzetet és én kezemet mosom e politikától. Reményilem, nem szóltam siker nélkül, s a véleményeken jó nagyot csavarítottam.“¹²

A javaslatot tehát Szemere készítette, de Kossuth tudtával és beleegyezésével, sőt az egykorú források azt is feljegyzik, hogy Kossuth a javaslaton módosításokat eszközölt. Így született meg „a kisebb nemzetiségekről“ szóló 1849 július 28-i törvény a következő szöveggel:

¹⁰ Lásd francia szövegét Gihca i. m. 3172—374. 1. Magyar szövegét lásd Moldován Gergely: A románság. Nagybecskerek, 1895. I. k. 589. 1, és Jancsó Benedek i. m. 105—161. 1. „A közelmúlt titkaiból“ (A muszka intervenoiótól a Dunai konfoederációig. Budapest, 1878.) c. broszúra tévesen írja, hogy Szemere ezzel a javaslattal küldte Dragost Iáncuhoz. (I. füzet, 50—52. 1.) Drogost Kossuth küldte a fentebb idézett levéllel Iáncuhoz. A most idézett törvényjavaslat egyik részről a magyar kormány, de másik részről nem a magyarországi románok, hanem a román fejedelemségek emigránsai közti megállapodás eredménye.

¹¹ Horváth Mihály i. m. II III. (k. 355—356. 1.

¹² A közelmúlt titkaiból, I. füzet, 53. 1.

„A Magyarország határai közt létező minden nemzetiségek szabad kifejlődése a következő intézkedések által biztosítottatik:

1. A kormányzati, igazgatási, törvényhozási és katonai hivatalom nyelv a magyar marad; az országban divatos többi nyelvekre nézve a következő szabályok érvényesek:

2. A községi gyűléseken mindenki a maga anyai nyelvén szólhat, a jegyzőkönyv nyelvét a többség szabadon határozza meg.

3. A megyei gyűléseken minden e joggal bírók tetszésük szerint magyarul vagy saját nyelvökön szólhatnak. Azon megyékben, melyekben valamelyik nemzetiség a lakosság felét meghaladja a jegyzőkönyv, ha a többség kívánja, ennek nyelvén vitetik. A levelezések azonban a kormánnyal s más hatóságokkal magyarul folynak.

4. Az esküdtszékeknél s első folyamodási bíróságoknál, midőn az eljárás szóbeli, a 3-dik pontban kimondott elv alkalmazandó.

5. A nemzetörség vezényleti nyelve ugyanaz lesz, melyen a községi ügyek tárgyaltnak.

6. Az elemi iskolákban az oktatás mindig a község vagy az egyház nyelvén történik.

7. Anyakönyvek s általában az egyházi ügyek nyelve mindig az egyházi község nyelve leend,

8. Folyamodásaikat a magánosok bármely hatósághoz tetszésök szerint bármi nyelven intézhetik.

9. Az ó-hitű egyház zsinata minden évben egybehívattatik és oly szabadon határozhat minden vallási és iskolai ügyek felett, mint a többi vallások. A zsinat jogához tartozik megválasztom a püspököket és határozni azon kérdés felett: vajjon a szerb és román nemzet egyházilag egyesülve maradjon-e vagy külön váljon egymástól?

10. Az ó-hitűek egyházi és iskolái mind azon előnyökben részesülnek, melyeket az állaim a többi vallásbeliek egyházainak és iskoláinak engedményez.

11. Az ó-hitűek önmaguk igazgatják s kezelik egyházi és iskolai alapítványaikat.

12. Az ó-hitű egyházbeliek számára a budapesti egyetemenél teológiai tanítókar alapítottatik.

13. A kinevezések mindennemű hivatalokra és méltóságokra egyedül érdem és képesség szerint történnek, minden tekintet nélkül a nemzetiségre és vallásra.

14. A kormány felhatalmaztatik s illetőleg köteleztetik az e törvényben kifejtett elveket foganatba venni.

15. A kormány felhatalmaztatik s megbízatik különösen a tekintetben, hogy a szerbek és románok méltányos kívánatait meghallgatván, minden alapos sérelmeiket megszüntesse, akár saját hatalma, akár a nemzeti gyűlés elébe terjesztendő: törvényjavaslat által.

16. Végre a kormány teljes hatalommal ruháztatik fel a nemzet nevében amnestiát adni mindazoknak, kik a meghatározandó idő alatt a fegyvert leteszik s a nemzeti függetlenségre hitet tesznek le¹³

¹³ Szövegét lásd Pap Dénes: Okmánytár Magyarország függetlenségi harcának, történetéhez. Pest, 1869, II. k., 626-627. l. és Horváth i. m. III. k.

A „kisebb nemzetiségekről” szóló törvény nemcsak az első magyar nemzetiségi törvény, hanem az első nemzetiségi jogokat védő törvény Középeurópában. A XIX. század nagy európai forradalmainak korában, amikor a nemzetiségek teljes területi függetlenségre, az idegenek alávetésére és faji ellenségeik megsemmisítésére törekedtek, a kisebb népeknek az állam keretében való jogvédelme ismeretlen fogalom volt. A törvény korát is megelőzte, mert a legteljesebb szabadelvűség jegyében biztosította a nemzetiségeknek mindazokat a jogokat, amelyek a magyar nemzeti állam eszméjével még összeegyeztethetők s e tekintetben valóban a legszélsőbb határig elment. Megadta mindazt, amit a magyar kormány a nemzetiségekkel való tárgyalásai során felajánlós ami a 48-as reformok alkalmával biztosított általános jogokat szerencsésen kiegészítve a nemzetiségeknek most már nemcsak társadalmi, hanem politikai szabadságát és egyenlőségét is elismeri-e. Széchenyi felfogásának szellemében biztosította a nemzetiségi nyelvek használatát a közigazgatásban, községi és megyegyűléseken, esküdtészen, alsófokú bíróságok előtt, nemzetőrségben, elemi iskolákban és az egyházi életben. Lemondott a franciás nemzetállam fogalmának arról az igényéről, mely az államnyelvet az országhatárig akarta kiterjeszteni s kísérletet tett arra, hogy több nemzetiség együttélését egy vezető nép alatt hogyan lehet erőszaktól mentesen szabályozni.¹⁴

3. AZ ELSŐ KONFÖDERÁCIÓS ALKOTMÁNYTERV

A szabadságharc leverése után Kossuth és kormánya külföldre távozott s részben Törökországból, részben a nyugateurópai államokból szöttek terveiket az Oroszországgal szövetséget osztrák nagyhatalom megdöntésére. A Kossuth emigráció állandóan mozgásban volt, levelek, tervezetek, egyezmények egész sora igazolja, hogy az emigránsok behálózták az Ausztriával ellenséges viszonyban levő államokat, szövetségre léptek a más országok emigránsaival és forradalmáraival és a magyar szabadságot a szabadelvű haladás, ügyvévé tették az ó- és új világban. II. Rákóczi Ferenc óta nem állott Magyarország annyira a világ érdeklődésének, középpontjában, mint 1849 után és azóta sem nyilvánult meg a nyugati demokráciák részéről annyi rokonszenv, mint amivel Kossuth diadalútját végigkísérték. A magyar emigrációjának még ma is csak részben közzétett okmánytárából azonban az is megállapítható, hogy Kossuth és társai revízió alá vették a nemzetiségi kérdéstről a negyvenes években vallott nézeteiket, annál is inkább, mert meggyőződtek arról, hogy a külföld csak akkor támogatja a

359—360. 1. Innen veszi át Jancsó Benedek idézett művében (164—165. 1.) és Asztalos Miklós: Kossuth Lajos kora és az erdélyi kérdés (Budapest, 1928, 147—148. 1.) c. munkájában. — Német szövegét lásd Szemere Bertalan miniszterelnök emlékiratai. Budapest, 1941. 46—48. 1. Itt a bevezető mondat is számozva van s ezert a törvény 17 §-ból áll. Ugyanez a számozása az Irányi és Chassin által közölt francia szövegnek. (Histoire politique de la Révolution de Hongrie, 1847—1849. Paris, 1859, i. k., 367-368. 1.) A javaslat vitáját lásd még ugyane mű II. k., 552—553. lapjain. — A törvény történetét, szövegét és értékelését lásd Mikó Imre: Nemzetiségi jog és nemzetiségi politika. Kolozsvár, 1944, 69—70. 1.

¹⁴ Szekfü Gyula: Állam és nemzet. Budapest, 1942. 159. 1. — E tanulmány megírása után jelent meg *Gál István* összeállításában a „Föderierte Monarchie und Donaustaatenbund in 1848—49“ (Budapest, 1944, 36. 1.) c. füzet, melyben a nemzetiségi kérdés megoldására vonatkozóan, több Kossuthhoz intézett jelentés és levél került nyilvánosságra.

magyar szabadság ügyét, ha az nem jelent elnyomást a magyarsággal együttélő más népek számára.

Kossuth 1849 augusztus 17-én hagyta el Orsovánál Magyarországot területét, hogy két éven át Törökországból irányítsa a magyar emigrációt és itt bonni sa ki Magyarország felszabadítására irányuló terveit. Tisztában volt azzal, hogy a Habsburg monarchia ellen komoly támogatást csak Franciaországtól és Angliától várhat, amelyeknek az ideológiai ellentéteken, túl politikai és hatalmi érdekei is ütköznek az osztrák és orosz koalícióval. De Kossuth a fegyver ereje mellett mindig előtérbe helyezte a lélek és a szellem hatalmát és tudta, hogy a magyar szabadság ügyét csak az amerikai szabad népek uniójában teheti a világszabadság ügyévé. Ezért intézett már 1860 március 27-én Brüsszából kiáltványt az Éjszak-Amerikai Egyesült Statesok szabad népéhez. A kiáltvány csak 1851 őszén jelentetett meg Washingtonban, a „New-York Herald” pedig október 20-i számában közölte modern Iliáshoz hasonlította. Ez a mestermunka megtalálta az utat az Egyesült Államok népének szívéhez s mikor megjelenése után hat héttel Kossuth New-Yorkba érkezett, a világváros soha nem látott lelkesedéssel fogadta a szabadság bajnokát. Kossuth kiáltványa a nemzetiségi kérdésre is kitér s a föderáció eszméjét is magában foglalja, bár a kiáltvány megírása és közzététele között eltelt másfél év alatt Kossuth erre vonatkozó elgondolásait sokkal konkrétebb formába is öntötte.¹⁵

A kiáltvány abból indul ki, hogy Kossuth a Habsburg házzal szemben három kívánságot állított fel: 1. Magyarország ezeréves önállóságának és alkotmányának nemzeti kormány által való biztosítását; 2. a hon minden lakosának szabadságát, egyenlőségét nyelv és valláskülönbség nélkül a törvény előtt és a köteleességek tekintetében; 3. az osztrák birodalom népei számára jogtalanul elrabolt alkotmányos életük visszaállítását. Az uralkodóház egyik követelését sem teljesítette, a második kívánság teljesítése helyett pedig la nemzetiségeket felizgatta a magyarság ellen, hogy együtt (híajihassa őket rabigába. A nemzetiségeknek — a horvátok kivételével — lehettek sérelmeik, de azok egy része közös volt a jogtalan magyar népével, más részük pedig, mint a határörvidékek felállításai, a bécsi elnyomásból következett. A magyar csak saját nyelvét vezette be a holt latin helyébe, amelyet a papi és világi arisztokrácia ereklye gyanánt őrzött, mint a mesebeli despota, aki magas tornyokra apró betűkkel íratta a törvényeket, hogy a nép ne ismerhessen bennök saját jogaira. A magyar nyelv kormányzati és igazgatási nyelvvé tétele éppen olyan természetes volt, mint ahogy a különféle nyelvű Egyesült Államokban sem csodálkozik senki azon, ha a hivatalos nyelv az angol. A magyar kormány azonban ugyanakkor a nemzetiségek nyelvi jogait is elismerte a magán- és közéletben, csak Magyarország területi szétDarabolásához nem tudta hozzájárulását adni. Most azonban Kossuth a nemzetiégi kérdés megoldására átfogóbb programmal adott.

„Íme én is őszinte vallomást teszek előttetek — úgymond — America szabad polgárai, hogy végeszmém a föderáció eszíméje, mely egy unióba forrassa össze a magyar s magyarral szomszéd kisebb népeket,

¹⁵ A kiáltvány magyar nyelven kivonatosan először Áldor Imre „Vázlatok a magyar emigráció történetéből c. munkájában (Pest, 11870.) jelent meg. Teljes terjedelmében közzétette a Szociáldemokrata Párt „Kossuth demokráciája”. (Közreadta és jegyzetekkel ellátta Ács Tivadar. Budapest, 1943, 17—32. 1.) c. kiadványában. Az idézet ez utóbbi kiadás 31. lapjáról származik.

hogy ezen eszmében kéréseim a nemzetiségek biztosítékát, a népek függetlenségét s önállóságát.”

A keleti föderáció kérdése a szabadságharc bukása után nemcsak a magyar, hanem a román emigránsok körében is kedvelt gondolat volt. Ghica Ion 1850 januárjaiban Konstantinápolyból Bálcescunak írott levelében azt ajánlotta, hogy a román-magyar kérdést a keleti kérdéssel kapcsolatban egy keleti ikonföderáció segítségével kellene megoldani. Bálcescu Londonból Parisba visszatérve, január 26-án válaszolt és közölte, hogy a gondolatot helyesnek tartja s e célból Londonban egy bizottságot is szervezett, mely a román, magyar, lengyel, cseh, orosz és délszláv nemzet három-három képviselőjéből állana. Jancsó Benedek e levelezés-alapján a konföderáció felvetőjének Ghivát tartja.¹⁶ Jancsó munkájának írásakor ugyanis még nem volt közzétéve a magyar emigránsok levelezése, amiből kitétnék, hogy a középeurópai konföderáció gondolatát Henningsen C. Frederik már a szabadságharc előtt, az orosz hatalom ellensúlyozására, felvetette. Henningsen felkereste Kossuthot Viddinben és igyekezett őt a magyar—lengyel—horvát—szerb—román szövetségnek, a Banda Orientale-nak megnyerni. Kossuth a lengyel emigránsokkal tárgyalt először ebben a kérdésben, majd Garasaniu Ilia szerb belügyminiszterrel folytatott levelezést, aki látva, hogy Ausztria veszedelmesebb a nemzetiségekre, mint Törökország, pártolta a konföderáció gondolatát. Kossuth nem hagyott kétséget az iránt, hogy Magyarországból nem hajlandó területet átengedni a nemzetiségeknek az egy Horvátország kivételével, amelynek a függetlenítését már 1841-ben indítványozta. A konföderáció ügyében egyébként Henningsen Londonban folytatta, tárgyalásait Pulszkyval, (Klapkával és, a Parisból átutazott Telekli László és Andrássy Gyula grófokkal, majd a lengyei Lubomirsky herceg és Bálcescu is résztvett a megbeszéléseken. Erre Át együttesre hivatkozott, Bálcescu Ghicához intézett leveléiben, úgy állítva be a kérdést, mintha ők kezdeményezték volna a konföderációt.¹⁷ Bálcescu arról is említést tesz levelében, hogy a gondolatnak Klapkát is megnyerte, aki a közös, országgyűlés tárgyalási nyelvének a németet vagy a franciái szeretné. Bálcescu azonban inkább a latint.

Bálcescu és Ghica ettől kezdve közösen dolgoznak a konföderáció tervezetén. Ghica javaslatát emlékiratban közölte Kossuthal, Bálcescu pedig április 6-án közölte tervezetét Ghicával. E szerint:

1. Három külön területtel és közigazgatással bíró nemzetiség: a magyar, román és délszláv.

2. A területi felosztás tekintetében irányadó a kerületek vagy vármegyék lakosságának többsége. A kisebbség, ha nagy volna, nyelvére, vallására és községi adminisztrációjára nézve megkapná a nemzeti garanciákat, sőt el is lenne szakítható a többség területétől.

E szövetséges állam neve „Dunai szövetséges államok” lenne s a magyar királyság területén kívül magában foglalná Bukovinát, Moldvát, Oláhországot, Szerbiát és Besszarábiát, ez utóbbit akkor, ha sikerül visszaszerezni.

3. A 150 képviselőből, vagyis mindhárom nemzetiség 50—50 képviselőjéből álló központi szövetségi parlament minden évben egyszer az egyes nemzetiségek fővárosában felváltva ülne össze. A tárgyalási, nyelv (francia és német, vagy más) tekintetében a gyűlés fog dönteni.

¹⁶ Jancsó Benedek: i. m. 183. 1.

¹⁷ Asztalos Miklós i. m. 154—156. 1.

A parlament egy évre három tagból álló szövetségi kormányt fog kinevezni, akik közül egyik hadügyminiszter, a másik külügyminiszter, a harmadik kereskedelmi és közlekedésügyi miniszter lesz.

Csak ezek a minisztériumok és ügyeik lennének szövetségi ügyek. A szövetségi parlament fogja megállapítani azt az adót, amit minden nemzetiség népessége és jövedelme után a szövetségnek fizet.

Az adó beszédését azonban az egyes nemzetiségek kormányai külön végzi el.¹⁸

A Bălcescu-Ghica féle konföderációs terv a magyar emigránsok, Klapka, Teleki és Szemere körében rokonszenvvel találkozott. Kossuth azonban átlátta hogy Kelet-Európa nyelvi határok szerinti felparcellázása Erdély elvesztését jelentené s ezért a Ghica megbízásából őt félkereső Gossescunak kijelentette, hogy Magyarország egységének eszméjét semmi más eszmének sem veti alá.¹⁹ Bălcescu 1850 július 1-én méltatlankodva írja Zamoyski lengyel grófnak, hogy Kossuth mindenekelőtt magyar s főcélja a magyar állam politikai és történelmi egységben való fenntartása. Ezenkívül hajlandó a magyarországi fajoknak és nyelveknek a leljes jogegyenlőségét és fejlődésük lehetőségét biztosítani s nyelveiknek a közigazgatásban való használatát megengedni. A politikai és diplomáciai nyelvnek azonban Magyarországon a magyar akarja.²⁰

A párisi magyar emigránsok bizottsága nem elégedett meg azzal, hogy Kossuth mereven elzárkózott a Bălcescu-Ghica féle tervtől, hanem felszólította a Törökországban tartózkodó Kossuthot, hogy adjon olyan programot, mely a konföderációs tárgyalásoknak alapját képezheti. Kossuthnak ebből az időből két tervezetét ismerjük. Az egyik, a Telekihez intézett levél, aránylag későn jutott nyilvánosságra; sem Jancsó, sem Asztalos nem ismeri. A másik Kossuthnak Törökországban kidolgozott alkotmánytervezete, amely különböző nevek alatt és különböző szövegekkel vált ismeretessé a Kossuth iradalomban.

Kossuth első konföderációs alkotmánytervének előzményeihez tartozik az is, hogy gr. Teleki László párisi magyar követ a szabadságnarc éveiben szoros kapcsolatban állott Golescu Alexandruval, Havasalföld párisi követével, aki a konföderáció hívének mutatkozott. Teleki a vele és több lengyel, szerb és horvát emigránssal folytatott tárgyalásai alapján már 1849 március 7-én, majd május 14-én levélben hívta fel Kossuth figyelmét arra, hogy meg kellene egyezni nemzetiségeinkkel s akkor Magyarország egy jövőbeli konföderációnak lehetne a központja, mely örökre megtörné az abszolutizmusnak a Baltikumtól a Fekete-tengerig *terjedő* szörnnyetegét. A tervezetésekből s külföldi értekezletekből azonban nem lett semmi és Kossuth csak az emigrációban vette fel ismét a terveik és tárgyalások fonalát. Teleki újabb megkeresésére és konföderációs tervezetének előterjesztésére Kossuth 1850 június 15-én válaszolt. Levele, mely a Kossuth hagyatékából került a Nemzeti Múzeum birtokába, az első részletes leírását tartalmazza a konföderációinak és a nemzetiségek szervezetének.²¹

¹⁸ Ghica i. m. 498—499. 1.

¹⁹ Jancsó Benedek i. in. 185. 1., Asztalos Miklós i. m. 156—157. 1.

²⁰ Urechia V. A.: L'alliance des Roumains et des Hongrois em 1869. contre l'Au triche. Bucarest, 1894.

²¹ Közli Deák Imre: „Az első magyar—román konföderációs tervek. Kossuth Lajos konföderációs elgondodása“ c. munkájában. Magyar kisebbség, Lúgos, 1932. (IX. évf. 330—340, 375—3912, 456—467, 504—512, 538-547, 600—608, 630—638, 668—675, 722—7124. 1.) 376—392. 1.

Kossuth e levelében arra hivatkozik, hogy ő a föderációnak régi híve, mert valódi szabadságot csak így tud elképzelni. Magyarországnak csak amikor van jövője, ha a kisebb nemzetekkel egy föderációt képez, mely mindezen nemzetek politikai szabadságát bármely hatalom túlsúlyával szemben megvédi. A föderáció tehát Kossuth felfogásában külpolitikai egyensúlyozó szövetség, de egyben belső államrendező elv is. A nemzetiség az államszervezetnek igen lényeges, de azért nem egyedüli tényezője, mert, a kormányzás csak terület és nem nyelv szerint végezhető.

A Kossuth-féle konföderáció címe: „Éjszak keleti szövetséges statumok.“ Központja és összetartó állama Magyarország. Tagjai a román fejedelemségek, amelyek idegen fajok között éppen úgy izolálva vannak, mint Magyarország, valarmint a lengyel, cseh, horvát szlavón, szerb és dalmát területek, mivel ezeket a pánszlávizmus, teljes beolvasztással fenyegeti. A konföderációban résztvevő államok belügyi függetlenek egymástól s a konföderáció tárgyai a közös védelem külső ellenség ellen, a közös vámvonal és a közös diplomácia. A konföderáció ügyeit egy szövetségi tanács kormányozza, amelynek tagjait a tagállamok választják. Minden tagállam kormányának egyik tagja a szövetségi ügyekkel lesz megbízva. A követküldés, háború és békekötés a szövetségi kormány hatáskörébe tartozik, ennek székhelyé Magyarország lesz. Elnököt a szövetségi kormány választ évről-évre. A tagállamoknak minden huszonötödik évben joguk és alkalmuk van a szövetségből való kilépésre.

Tanulmányunk keretei között elsősorban ez érdekel, hogyan gondolta Kossuth keresztülvihetőnek a föderatív elvet Magyarország belső szerkezetében, különös tekintettel a nemzetiségek jogaira. Kossuth nem foglalt állást a monarchikus vagy köztársasági államforma kérdésében, hanem csak az 1849. évi függetlenségi nyilatkozat alapjára helyezkedik. Ettől függetlenül azonban leszögezte, hogy a szövetség alapja csak az egyének, családinak, községnek, megyének biztosított szabadság lehet, amelyek felett az állam csupán ellenőrzést gyakorol. A vármegyéket úgy kell megalkotni, hogy azok egynyelvű népet foglaljanak össze. A községnek széleskörű önkormányzata lesz, amit a megye ellenőriz, de a község nem avatkozhat a megyei és országos ügyekbe. Községnek azt az egységet nevezi, melynek egy nyelven és egy valláson legalább annyi lakosa van, hogy papot és iskolát tarthat fenn s a községi közigazgatásban minden választottra legalább húsz választó esik. A megyét a községek kiküldöttei képezik, kik a megyei tisztviselői kart választják. A megyének is, (miként a községnek, széles önkormányzata van; felügyel a községekre és, végrehajtja az országos törvényeket, de nem avatkozik az, ország ügyeibe, mint ahogy a kormány sem avatkozik a megyei ügyekbe. A kormány a nemzetnek felelős, a nemzetet a nemzetgyűlés képviseli. A nemzetgyűlés a választókerületek által közvetlenül választott képviselőházból és a megyék által választott országos tanácsból (szénátus) áll.

E rendszer szerint tehát alulról felfelé „a szabadelvű demokrácia elveinek megfelelően halad a politikai akció, a kötelesség és a felelősség. A politikai akció szempontjából minden ember egy községhez tartozik s közvetlenül választja a község képviselőit és (hivatalnokait, valamint követét a képviselőházba. A községek által választott kiküldöttekből áll a megye, ez meg tisztviselőit és szenátorait választja az országos tanácsba. A kötelesség szempontjából minden ember köteles az ország törvényeinek, a megye rendeleteinek s a község; határozatainak engedelmeskedni. Minden község viszont köteles az ország törvényeinek s a megye rendeleteinek, minden

megye köteles az ország törvényeinek s a kormány országos ügyeire vonatkozó parancsainak szintén engedelmeskedni. A felelősség szempontjából a kormány a nemzetgyűlésnek felelős. A megyei tisztviselők a törvények és kormányrendeletek végrehajtásáért a kormánynak, a megyei határozatok végrehajtásáért a megyének felelősek. A községi tisztviselők felsőbb rendeletek végrehajtásáért a megyének, illetve községnek felelősek. Kossuth szerint csak ezen az úton lehet a nemzetiségek igényeit az államszerkezet érdekében összhangban kielégíteni. A nyelvkérdés ennek megfelelően az önkormányzatok hatáskörében a következőképpen nyerne megoldást.

„1. Megválasztván a községi rendszert megállapító törvény értelmében a község képviselői, ezek elhatározzák, minő nyelven vezetendik jegyzőkönyveiket s igazgatandják községi ügyeiket. Azonban az egyének személyes szabadságának biztosítása végett fennmarad azon jog, hogy kiki a köztanácskozásokon azon nyelven nyilatkozhat, amellyen tetszik, mint szinte folyamodását is a községnek bár mely lakosa tetszés szerinti nyelven adhatja be.

Az ország törvénye meg fogja szabni, minő ügyekre terjed ki a községi bíróság hatósága. Ennek hivatalos nyelve az lesz, mely a községi képviselők által hivatalosnak megállapított; s az ügyvédek magokat ehez alkalmazandják, de a ki személyesen teszen panaszt, vagy magát személyesen védelmezi, más nyelvet is használhat, ha akar.

Minden, községnek joga van a megyéhez és kormányhoz előterjesztéseit azon nyelvein tenni, melyet magára nézve hivatalosnak megállapított.

2. Hasonló áll áll megyékre nézve is. A megyét képező községi képviselők határozatától függ, minő nyelvet használnak hivatalos nyelvvül a megyei közigazgatásban, mindaz által a köztanácskozásokban kiki azon nyelven szólhat, a mellyel akar: mint szinte kiki a szerint folya-modhatik.

Minden megyében fel lesz állítva egy esküdtzéki bíróság. Ennek hivatalos nyelve az mellyet a megye magára nézve megállapított, de tá-Hiúk és vádlottak akár melly nyelven nyilatkozhatnak.

Hasonló áll a megyében felállítandó polgári bíróságra nézve is.

A megyéknek szabadságukban áll az ország kormányához azon nyelven levelezni, mellyet magokra nézve hivatalosnak megállapítottak.

3. Az ország kormánya egyesektől, községektől, megyéktől bármely nyelven írott felterjesztéseket elfogad. A kormány hivatalos nyelve azonban a magyar, de normatív rendeleteit az ország törvényhatóságai által elfogadott minden nyelveken kiadja.

Az ország polgári főtörvényszékénél s büntető ügyekben a semmítő híroságnál, az országban nagyobb néptömegeknél szokásos nyelvek számára külön osztályok alakíttatnak; s minden felhozott per az illető osztály ajtai azon nyelven tárgyalatik, s ítéltetik, mellyen az első bíróság Ítéletei hozattak. A magyar nyelv csak akkor tekintetvén ezen legfőbb törvényszékek hivatalos nyelvének, midőn a törvény szabta esetekben minden osztályoknak együtt kell összeülni.

4. A törvényhozás hivatalos nyelve a magyar. De bármi nyelven! petíciókat elfogad. A nép képviselők és senatorok tetszésök szerint nem-

zetiségi osztályokba iktatják be magukat s ezen osztályok kötelesek minden törvénynek hiteles fordításáról gondoskodni; — a kormány viszont köteleztetvén a törvényeiket minden az országban szokásos nép nyelven kihirdettetni.

A nevelést illetőleg:

1. A község nem lehet iskola nélkül. A községi iskolákban az oktatási nyelv az, mely a község hivatalos nyelvűl van megállapítva.

2. Azonban a lakosság minoritásának joga van, ha tetszik, külön iskolát állítani, s annak oktatási nyelvét kiszabni.

3. Minden megyében egy felsőbb iskolának kell lenni, mellynek oktatási nyelve az, mely a megyének hivatalos nyelvűl van megállapítva.

4. Azonban; a megyebeli községeknek vagy lakosságnak szabadságában áll más nyelvű külön felsőbb iskolákat is alapítani.

5. Mint szinte több megyék együtt, ha tetszik, egyetemet (universitást) is állíthatnak s annak oktatási nyelvét tetszésök szerint megállapíthaták,

6. Az országos fő egyetemnél pedig az országban minden nyelvre nézve tanszékek állítandók s a magán oktatók (privat do centes) az egyetemeknél s minden felsőbb tan intézeteknél, előadásaik nyelvét tetszésök szerint választhatják.

7. A községi oktatókat, az e pályára törvény szerinti] kvalifikáltak közül a község, a megyei tanintézetekbeni oktatókat a megye nevezi és fizeti — a különböző vallásfelekezeteknek saját iskoláik körüli rendelkezési joiga természetesen teljes tiszteletben feltartatván.

8. Minden nemzetiség számára elegendő számú népnevelő intézetekről a status, gondoskodni tartozik:

Az egyházakat illetőleg:

9. Minden vallásfelekezetnek a Status irányába egyenlő joga van. Egyenlő szabadság, egyenlő ótalom, egyenlő javadalmak. Ezt a Status minden felekezet papjainak s egyházainak egyenlőn biztosítja.

10. A Status a hit és vallás dolgába nem avatkozik. Mindenik egyházfelekezet a maga egyházi belügyeit tetszése szerint intézi és igazgatja. de az egyházak fenyítő hatóságát csak annak megtagadására vagy visszahúzására engedi kiterjeszkedni, a naít az egyház adhat vagy adott. Büntető bírói hatósággal (peinliche Gerichtsbarkeit) a Statusban! senki sem bírand, csak a Status maga, — s valamint az egyházak senkinek, ki az egyházból ki lépni akar, lelkiismereti szabadságát nem korlátozhatják, úgy senkit a polgári s büntető törvények hatósága alul ki, vagy el nem vonhatnak.

Az egyháziak socialis institutioknak tekintendők s mint illyek Statust a statusban nem képezhetnek.²²

Levele végén Kossuth hangsúlyozza, hogy a magyar nyelv számára csak annyi jogot tartott fenn, amennyivel a többi nyelvek rendelkeznek. Aki még ennyit sem akarna a magyarnak megengedni, azt nemzete gyilkos-

²² Deák Imre i. m. 389—391. i.

sának tekintené, ha magyar; ha pedig idegen, akkor a néptestvériség el-lenségének, mert a magyar felett uralkodni akar. Tervezetében több jogot ad a nemzetiségeknek — írja — mint amivel Amerika népei rendelkeznek, s ki ezt is kevesli, az nem szabadságot akar, hanem, a magyart akarja elényesztetni!

Kossuth felhatalmazta Telekit, hogy ezt a tervezetet másokkal is megismertesse, sőt közzé is tehesse, de a Kossuth-irodalomban nincs nyoma annak; hogy ez a terv visszhangot váltott volna ki.

4. A KUTAHYAI ALKOTMÁNY

A párisi magyar emigráció munkáját nagyban megnehezítette az a körülmény, hogy Franciaországnak azok a körei, amelyek különben rokonszenvvel viseltettek az európai szabadságmozgalmak iránt, hiányosan vagy tévesen voltak tájékozva a magyar szabadságharcól. Szemere Bertalan panasolja naplójában: „a szabadelvű Robert Cyprien, a doctrinaire Desprez, a diplomata Bourgoing, a republikánus Lamartine mind azt mondák, mikép mi magyarok a többi fajokat elnyomók, mikép mi csak annyiban tartók tiszteletben a nemzetiségi nagy elvet, amennyiben nekünk kedvezett, szóval mi mint hódítók a történeti jogot fölébe helyezzük a nemzetiségi jognak.”²³ Az emigráció tagjai abból kiindulva, hogy a nemzet e kérdésben nem nyilatkozhat s a magyar külpolitikát most ők képviselik, felkérte a Kisásziában tartózkodó Kossuthot, dolgozzon ő ki egy tervezetet, amivel a Magyarországról terjesztett rágalmakat megcáfolhatnák. A Kossuth által e felkérés alapján 1851-ben kidolgozott alkotmányterv a Kossuth-irodalomban különböző nevek alatt szerepel (brussai programra, kutahyai alkotmány stb.). Teljes szövegét Irányi és Chassin munkájában találjuk meg francia nyelven.²⁴ Ugyanez a szöveg jelent meg magyar fordításban „A közelmúlt titkaiból” c. broszúrában.²⁵ Ezt közli Jancsó Benedek többször idézett művében.²⁶ Az alkotmánytervnek egy másik szövege is közkezen forgott Magyarországon, amit tudniillik Kossuth csempésztetett be 1852-ben emisszáriusai útján az országba. Ez a szöveg megtalálható Hentaller Lajos „A balvásári szüret” c. munkájában²⁷ s tőle vette át később Kónyi Manó „Deák Ferenc beszédei” c. gyűjteményében.²⁸ A két szöveg közül az első a hosszabb és részletesebb, a második inkább az első kivonatának és népszerűbb kiadásának látszik, A külföldi államokra való hivatkozás a második szövegből több helyen kimaradt, viszont találunk helyette népszerű magyarázatok zárójelben, amelyek az elsőből hiányoznak. De vannak a második szövegben olyan érdemi módosítások is, amiből arra lehet következtetni, hogy Kossuth az alkotmánytervnek megszövegezése és an-

²² Deák Imre i. m. 389—391. 1.

²³ A közelmúlt titkaiból I. füzet 62. 1.

²⁴ Irányi—Chassin i. m. H. k., 365—398. 1,

²⁵ A közelmúlt titkaiból. I. füzet, 66—99 I.

²⁸ Jancsó Benedek i. m. 205—212. 1.

²⁷ Hentaller Lajos: A balvásári szüret. (Történeti rajz a kötélkorból.) Budapest, 1894, 131—146. 1.

²⁸ Deák Ferenc beszédei. V. k., 1867—1868. Budapest, 1903, 21-38. 1.

nak Magyarországon való terjesztése között eltelt idő alatt bizonyos nézeteit revízió alá vette.²⁹

Az alábbiakban az alkotmányterv általános részeit kivonatolva, a tanulmányunk körébe vágó részeket pedig szószerint közöljük Irányi és Chassin munkája, illetve „A közelmúlt titkaiból“ c. füzet alapján.²⁰ Ahol a nemzetiségekre vonatkozó részeknél a két szöveg között lényeges eltérés van, ott arra külön rámutatunk.

*Magyarország alkotmányának alapvonásai,
tekintettel a nemzetiségi kérdés megoldására*

Kossuth alkotmányának alapelve a népfelség, ennek azonban nem lehet az általános szavazat által megválasztott képviselőtestület az egyetlen orgánuma, — kivéve az egész állam, közügyeit, — hanem az egyén, a család, a község és a megye megannyi orgánuma a népfelségnek. Mindenik ezek közül szabad a maga ügyeiben, de az egyén jogainak is támaszt és védelmet kell találniok a család bitorlásai ellen a községben, a község ellen a megyében, a megye ellen az államban, az állam ellen az alkotmány elveiben és abban a jogban, hogy a község és a megye az állam! esetleges bitorlásainak végrehajtását megtagadja. Végül szükségesnek mondja, hogy a törvényszék előtt az ember, család, község és megye büntetést és kártalanítást követelhesen bármely közhivatalnok ellen.

I. Az egyén jogai közé tartozik a gonsolat (sajtó), a hit (vallás) és egyesülhetőség szabadsága. Az egyhitű egyéneknek joguk van egyházba tömörülni.

„Vannak országok, melyek lakói különböző nyelveken beszélnek, és így különböző fajokhoz, vagy ha úgy tetszik, különböző nemzetiségekhez tartoznak. Ezek vagy egymással összekeverve élnek, vagy, habár többé-kevésbé tömör zömöket képezve, azon területen vannak telepedve, mely természetánál és történetileg az államot képezi. Mi történjék a nemzetiség érdekében? Felosszák-e a lakosok az állam területét a különböző nyelvek szerint? Ez vagy anyagilag lehetetlen, mivel a nemzetiségek egymással összevegyülve laknak, vagy legalább politikailag lehetetlen a nélkül, hogy az állam felbomlásnak kitéve ne legyen s hogy a többi nemzetiségek joga csorbát ne szenvedjen. Az állam feltételez egy nemzetet, de a nyelv magában nem egyedüli kritériuma a nemzet létezésének. A nyelv egysége nem elégséges ahhoz, hogy egy nemzet alakuljon és a nyelvek különbsége még nem akadályozza a nemzet egy-

²⁹ Ács Tivadar „Kossuth demokráciája“ c. munkájában leközi a kutahyai alkotmánytervnek azt a szövegét, amelyet Horváth Mihály másolt le Kossuthnak Teleki Lászlóhoz intézett levelei közül. A Kossuth-levelek eredetije felől évtizedes per folyik a Puky-család, az Irányi-örökösök, a gróf Teleki-család és a Magyar Nemzeti Múzeum között. A Horváth-féle másolatokat a Nemzeti Múzeum kéziratára őrzi. Az Ács által közölt alkotmányterv címe: „Javaslat. Magyarország political szervezetét illetőleg, tekintettel a nemzetiségi kérdés megoldására.“ Szövege az Irányi—Chassin-féle szöveghez közel áll a Hentallerétől sokban különbözik. (Ács i. m. 52—74. l.)

³⁰ Mivel a szószerint közölt szöveg Irányi és Chassin munkájában a legtöbb helyen dült betűvel van szedve, e szöveg kiemelésit nem követjük, hanem magunk emelünk ki néhány fontosabb megállapítást.

ségét. Anglia nyelve ugyanaz, mely az amerikai Egyesült Államoké s mégis Anglia és az Egyesült Államok sohasem lesznek nemzet. Másfelől az Egyesült Államokban vannak lakosok, akik angol, ír, francia, spanyol, holland, német, olasz és Isteni tudja hány más nyelven beszélnek; sőt némely nemzetiség ott milliókra menő egyéneket számlál. Mindazonáltal minden nyelvkülönbség ellenére nem képeznek-e egy nemzetet az Egyesült Államok? És nem háborodnának fel azon, ha valaki az Egyesült Államokat az idiómák szerint akarná szétdarabolni? Más példa. Svájc vajjon nem nemzet-e, mivel ott németül, franciául, olaszul és wallonul beszélnek? Mit teyenek tehát nemzetiségök biztosítása s fejlesztése érdekében egy különféle nyelvű állam lakói? Azt amit vallási érdekeik fejlesztése és biztosítása céljából tesznek. T á r s u l j a n a k . A nyelv közössége társadalmi érdekű ugyanazon jogcímmel mint a hit közössége. Fejlődését az államon belőli társulás útján kell eszközölni, de nem szabad azt az állam fölé helyezni, mert ez az állam felbomlását vonná maga után.“

Ezután Kossuth példaképen a magyarországi lutheránus egyház demokratikus szervezetét ismerteti. Az egyházközség igazgatását itt az általános szavazat útján választott lelkész és felügyelő, valamint a községi gyűlés végzi. Több község egy esperességet képez, amelyet az esperesség tagjainak általános szavazatával választott esperes és világi felügyelő és az esperességi gyűlés igazgat. Több esperesség egy szuperintendenciát képez, ezt a szuperintendens, a felügyelők s a kerületi közgyűlés igazgatják, melynek tagjai szintén általános szavazattal választattak meg. Mindezek felett áll a közgyűlés, melyen a kerületek az ő tisztviselőik, az esperességek pedig kiküldötteik útján vannak képviselve. A közgyűlésen a világi felügyelő elnököl, akit a községek választanak általános szavazat útján. Az evangélikus egyház demokratikus szervezetének köszönheti, hogy ámbár tagjai szétosztottan élnek, a nélkül, hogy az ország területének valamely részén törvényhatósággal rendelkeznek, hatályosan gyakorolhatja önkormányzatát.

„Ehhez hasonló módon kell eljárni a nemzetiségi ügyekre nézve — folytatja Kossuth. — A nemzetiség társadalmi érdek, épen úgy mint a vallás. Az egyik vagy másik nemzetiséghez tartozó honpolgárok álljanak össze községenként nemzetiségük érdekében. Küldöttek által társuljanak kerületenként s a kerületek csoportosuljanak egy nemzeti egyetembe. Szervezkedjenek azután, amint jónak látják. Nevezzenek egy nemzeti főnököt s nevezzék el azt Vajdának, vagy hoszpodárnak vagy bármi néven. Nemzeti egyetemükhöz csatolják oda, ha hasznosnak ítélik, egyházuk és iskoláik igazgatóságát s alkossanak alapszabályokat, melyek szerint kormányozni kívánják társulatukat. Egyszóval, miután tökéletes önkormányzatot élveznek, képesek lesznek fejleszteni mindazon erkölcsi és társadalmi érdekeket, melyeknek összességében befoglaltatik az, mit nemzetiség alatt értünk. E társulatnak nincs semmi köze az államhoz s az államnak semmi köze hozzá. Az állam csupán egyet kíván tőle, azt, hogy cselekvései s nyilatkozásai nyilvánosak legyenek. Ily módon egyszerű társulás útján kell biztosítani a nemzetiségi érdekeket, melyek az egyéni jogok keretébe tartoznak.“³¹

³¹ Irányi—Chassin i. m. 3(68—371. A közelmúlt titkaiból. I. füzet, 67—71. 1. A Hentaller—Könyi-féle szöveg ugyanezeket az irányelveket tartalmazza rövidebben összevonva. A személyi és területi önkormányzat közötti különbséget ez a

II. A k ö z s é g r ő l szóló fejezetben Kossuth a szabadságot és függetlenséget ígér a községek ügyei intézésében. Elismeri az általános szavazati jogát és azt, hogy község bármely tisztviselő hivatalnokoskodását megszüntetheti.

„Minden község időről időre meg fogja állapítani hivatalos nyelvét. Ezen a nyelven intézheti jelentéseit és leveleit a megyéhez, kérvényeit a kormányhoz és a diétához. A válaszokat, a megye határozatait és ennek közvetítésével, a kormány válaszait és határozatait, azon ai nyelven fogja megkapni, amelyet ja megye saját nyelvének fogadott el. Ha ez a megyei nyelv nem a község nyelve, a megye közlései szövegéhez egy fordítást fog csatolni ez utóbbi nyelven. Az alkotmány a kisebbség számára azt a jogot is biztosítja minden egyénnek, hogy panaszait vagy kéréseit anyanyelvén intézhesse a községhez és a községi bírók előtt anyanyelvén védhesse meg magát.”³²

A község alakulásának egyik nélkülözhetetlen feltétele egy községi iskola állítása. Ha a község lakói több egyházhoz tartoznak, a hitoktatást nem az iskolában adják, hanem az egyházközség magánúton végzi. Az utóbbi esetben sem zárhat ki a községi iskola más felekezeti tanulót, sem nem kötelezheti őt, hogy a hittan órán részt vegyen. —

„Mivel az iskola a község igazgatásai alatt áll, a község fogja eldönteni, hogy a tanító milyen nyelven tanítson. Az alkotmány biztosítja a tanítási és iskolaválasztási szabadságot. Egy más nyelvet beszélő kisebbség, valamely egyesület, mint az egyház, nemzetiségi egyesület, mezőgazdasági, ipari, kereskedelmi stb. társaság, sőt minden egyénnek joga van a nyilvánosság ellenőrzése mellett iskolát nyitni és mindenki szabadon választhatja meg iskoláját.”³³

A községi iskolák ügyeibe egyedül az állam avatkozhat be, de csak olyan irányba, hogy megszabja a közoktatás minimumát. A kormányt ezért felügyeleti jog illeti meg, amit a megye útján gyakorol. A községek és választott tisztviselői hajtják végre a megye határozatait, a kormány rendeleteit és a törvényeket s ezért a megyének és a kormánynak felelősek. A kormány csak a megye útján léphet érintkezésbe a községgel.

III. A m e g y é k igazgatására Kossuth ugyanazokat az elveket veszi alkalmazásba, amelyeket már a községeknél tárgyaltunk. A nemzeti-ségi nyelvhasználatra vonatkozóan a következő rendelkezéseket vette fel.

„A megyegyűlés a választások utáni első ülésben a következő választásig terjedő hatállyal szótöbbséggel megállapítja a hivatalos nyelvét. Ezen a nyelven fog a kormánnyal levelezni, de magyar fordítást mellékelve, ha nem a magyar a választott nyelv; a kormány válaszait és dekrétumait ugyanilyen módon fogja elküldeni. Eredetinek mindig a megyei nyelven írott szöveget tekintik. Itt is azonban, mint a községben, a kisebbség jogát tiszteletbe fogják venni. Mindenki tehát a megye-

szöveg pontosabban határozza meg a következőkben: „Az egyház nem igényel magán-ak területiális hatóságot, nem gyakorol hatóságot az egyházhoz tartozó egyének felett, akárhol lakjanak az országban. A nemzetiségi egyetem szintén nem területiális, hanem társadalmi, mely az azon népséghez tartozó minden egyéneket egybefoglalja. Területiális hatóságot község, megye, ország gyakorol s ez kiterjed a terítóriumon lakó mindenkire. Az egyház a nemzeti egyetem-személyek erkölcsi érdekei körül forog.” (Kónyi i. m. 28, 1.)

³² Irányi—Chassin i. m. 3713. 1.

³³ Irányi—Chassin i. m. 373. 1.

gyűlésen a saját nyelvén fejezheti ki magát és panaszában, kéréseiben, védekezésében saját! nyelvét használhatja épen úgy, mint a gyűlés, a bírák és megyei bírók előtt. E célból a megye köteles a törvényszékek mellett tolmácsot tartani.³⁴

A megyei tisztviselőket a megyegyűlés választja meg. A kormány a törvényeket és rendeleteket a megyegyűlésnek küldi át. Ha ezeknek alkotmányszerűsége nem vonatik kétségbe, a gyűlés és a tisztviselők kötelesek végrehajtani. Ha a többség a kormányrendeletet alkotmányellenesnek találja, felírhat a kormányhoz, ha azonban a kormány kitar mellett, végre kell hajtani azt. A törvényértelmezésből származó véleménykülönbségek esetében a megyegyűlés a törvényhozás határozatát szorgalmazhatja; ha a rendeletet jogsértőnek tekinti, a törvényszéknél emelhet panaszt. Ugyanúgy telhet panaszt minden egyén és község a megye határozata ellen a kormánynál, törvényhozásnál vagy a főtörvényszék előtt.

„Minden vármegyének kötelessége legalább egy középiskolát alapítani és fenntartani, háttérbe helyezve minden vallási tekintetet. A tanítási nyelv tekintetében a megyegyűlés dönt. De minden, a megyében használt nyelvet tanítani kell ebben az iskolában, hogy a tanulók megtanulhassák egyiket vagy másikat. A nyelvek tanítása a megye számára kötelező; tanulása a tanulók részére fakultatív. A törvény határozza meg a tanulmányok minimumát. Az iskolát vezető tisztviselő e minimum tanítása iránt a kormánynak és a megyének felelős. A kisebbség tagjainak (magánosok, egyesületek) ugyanúgy joga van középiskolákat alapítani, mint elemi iskolákat.³⁵

IV. A törvényhozó hatalmat a képviselőházból és a szenátusból álló országgyűlés gyakorolja. A képviselőket általános szavazattal választják, a szenátus tagjait a megyék választják, mégpedig megyénként kettő. A kormány tagjai és a kormány által kinevezett köztisztviselők nem; lehetnek az országgyűlés tagjai. A két ház szabályzatát és egymásközi viszonyát az alkotmány állapítja meg. Az országgyűlés a népfelség orgánuma mindazon ügyekben, melyek az egyének, családok, községek, megyék illetőségéhez nem tartoznak. Az országgyűlés által hozott törvények alkotmányossága felett egy főtörvényszék ítélkezik, ennek tagjait a szenátus nevezi ki. A végrehajtó hatalom feje nem hirdethet ki törvényt addig, amíg a főtörvényszék meg nem állapította, hogy az nem alkotmányellenes. Ha mégis az volna, a főtörvényszék visszaküldi az országgyűlésnek újratárgyalás végett.

Az országgyűlés nyelvére vonatkozóan kétféle szöveg áll rendelkezésünkre. Irányi — Chassin és ennek nyomán „A közelmúlt titkailói“ szövege a következő:

„A törvényhozás tagjai a parlamenti tárgyalásokban az országban beszélt nyelvek közül bármelyiket használhatják. Az ülések jegyzőkönyveit magyar nyelven szerkesztik, de a törvényeket ki kell hirdetni mindazon nyelveken, amelyet a községek magukénak fogadtak el. Kétségetesen a magyar szöveg lesz a hiteles.³⁶

A Hentaller — Kónyi-féle szöveg szerint: „Magától értetődik, hogy a törvényhozótestület azon módon, mint a községek és megyék, tárgyalási nyelvét meghatározza. A törvényhirdetés mindazonáltal mind-

³⁴ Irányi—Chassin i. m. 375-376. l.

³⁵ Irányi—Chassin i. m. 378. l.

³⁶ Irányi—Chassin i. m. 381-382. l. „A közelmúlt titkaiból“ 81. l.

azon nyelveken vétetik eszközlésbe, amelyek az ország községeiben tisztileg divatosak.³⁷

A második szövegből hiányzik az, hogy a nemzetiségi képviselők az országgyűlésen anyanyelvükön szólhatnak fel, továbbá nincs benne a jegyzőkönyvre vonatkozó rendelkezés sem. A második szöveg első mondata, bárki is szövegezte, rosszul adja vissza Kossuth gondolatát, mert e szerint elvileg lehetséges az, hogy az országgyűlés tárgyalási nyelvének ne a magyart válassza, amit Kossuth bizonyára nem akart.

V. A kormányról szóló fejezetben szintén eltérések vannak a két szöveg között, de mivel ezek nem) a nemzetiségekre vonatkoznak, ezeket nem soroljuk fel, hanem csak az Irányi—Chassin-féle szöveget adjuk összevonva. Az államforma kérdésének eldöntését Kossuth a nemzetre bízta. Ha az a monarchiát választaná, a király személye sérthetetlen volna, de rendeleteket csak ellenjegyzéssel adhatna ki és vétőjoga legfeljebb felfüggesztő erővel bírna. A kormányt nem illeti meg az országgyűlés feloszlatásának joga. A monarchia esetében a nádori méltóság megtartását ajánlja. A nádort az országgyűlés választaná meg, aki a király helyettese, adott esetben gyámkormányzó, a király és a nemzet közti közbejáró, és a szenátus elnöke volna. Ha a nemzet a köztársaság mellett döntene, s Kossuth inkább ezt kívánná, a végrehajtó hatalom, fejét általános szavazással választaná meg. Az államfőt ebben az esetben kormányzó-nak hívnák és hat vagy kilenc évre választaná meg. A kormányzó helytartóját is ugyanekkor megválasztaná s ő a nádori címet viselné. A nádor a kormányzót életében, kívánságaira helyettesítené, halála után az új kormányzó megválasztásáig kormányozna, ő volna a szenátus elnöke is. A kormányzó felelős miniszterek segítségével kormányozhatna. A kormány hatásköre pontosan körülírandó.

A közoktatás terén az elemi iskolák a község, a másodfokú iskolák a megye, a felső iskolák a kormány illetékességéhez tartoznak. — A hadiseregnek polgárius jelleggel kell bírnia. Minden polgár szükség esetén: katona, de álló hadsereg nincs, kivéve a szükséges várőröket. Minden fegyvernemből egy-egy gyakorlati iskolát kell fenntartani, aoboi a szolgálatképes ifjak egy évet töltenek. A rendes sereg a Honvédsereg nevet viseli, tagjai a honvédek. Az igazságszolgáltatás terén polgári és rendőrbírószágot kívánna felállítani a községekben, a megyékben polgári, kereskedelmi és fenytörvényszéket esküdtszékkel, ezek felett pedig több fellebbviteli törvényszéket és egy semmitőszéket javasol. Végre léteznék egy „alkotmányozzó ítélőszék“, melyről fentebb mint főtörvényszékről emlekezett meg.

Kossuth ezután arra is utal, hogy a magyarság biztonságának a szabadelvű alkotmány mellett másik támasza a szomszéd nemzetekkel való szövetség lehetne. Ennek az eszmének jövőt jósol az Alsó-Duna jobb és balpartján s a szövetség célja külső támadások elhárítása feléle.

Alkotmánytervezete befejezésekor Kossuth még visszatér a nemzetiségi kérdésre. A tervezet két szövege közt itt is eltérés van. A Hentaller—Kónyi szöveg erre vonatkozó része így szól:

„önök a nemzetiségi kérdések megoldására vonatkozó nézeteimet kívánták tudni. Én a megoldást kimutatám hazám politikai szervek előterjesztésével. A megoldás e szókban létezik: Szabadság, egyenlőség, testvériség, vagy ha nem, úgy megoldás nem létezik.

³⁷ Kónyi i. m. 27. I.

A nemzetiségek kérdése azon Eris-alma, melyet, mint önök tudják, a szentpétervári kabinet a népek közé dobott, hogy azokat uralkodó védelme alá vonhassa. A szenvedélyek, melyek készek a valódi érdekeket, magát a szabadságot is hiú csalódásoknak feláldozni, e szenvedélyek, felbujtatva ádáz, megvásárolt, vagy nagyravágyó emberek által, megragadták e kérdést, hogy gyűlölséget vessenek szereteti és testvériség helyét. Végre az osztrák bűnös gonoszsága fölhasználta azt eldarabolására azon néperőnek, mely megsemmisítette volna, ha szeretetben és szabadságban egyesül; felhasználta, hogy a népeket egymás ellen harcba kevervén, későbbben valamennyit megcsalhassa és leigázhassa.

Nem, hiszem, hogy e versengésekkel nyert legyen az emberiség haladására, mely csak szabadságban tenyészik. Nem látom föltűnni a nemzetiség kérdését az amerikai szövetséges köztársaságban; de látom a különféle népségeket egyesítve a szabadság életében és látom az államot éppen azért csodálatos nagyságban, szabadságban és boldogságban. Ez igen tanulságos. A szabadságon kívül nincs üdv. Európában a nyelvkérdést előtérbe helyezték s ezt a szabadság soká fogja sínleni. Ez egy szerencsétlenség.

De végre a kérdés megvan s megoldása szükséges. E megoldás a fentebbi alapszervezetben fekszik, mely honunkat s annak minden népeit szabadokká, boldogokká teendi s a hazát kevés idő alatt egy paradicsommá varázsolandja, melyen az emberiség tekintete örömmel fog megállapodni.³⁸

Az Irányi Chassin-féle szövegrész így szól:

„Azt kérdezte Ön tőlem, mi a véleményem a nemzetiségi kérdés tárgyában?

E nagy és fontos kérdésre megtalálja Ön a választ az imént kifejtett szervezeti javaslatban.

Olvassa el azt figyelemmel s meg fogja látni, mikép elkezdve ez egyéni jogoktól — melyeknek részét képezi a társulati jog a gondolat és hit körében, s egy szóval minden társadalmi viszonyokban; — az állam, minden orgánumain keresztül, melyekből összealakul, úgymint a községen, megyén, törvényhozáson, kormányzaton, igazságszolgáltatáson, közigazgatáson; — egy szóval mindenütt, folyvást tekintettel voltam a nemzetiségek érdekeire, fejlődésökre, úgy mint biztosítéaikra; úgy annyira, hogy — nemcsak azt nem akarják, hogy az állam» nemcsak a magyar nemzetiség, de valamennyi nemzetiségeik romlására szét-homoljék, vagy hogy egyik nemzetiség, bármelyik legyen az, feláldoztassék a másiknak — valóban nem tudom, mit kívánhatnának még ennél többet a nemzetiségek?³⁹

Az Irányi-Chassin-féle szöveg szerint ezután még három, fejezet jön, mint az alkotmánytervezet szerves része. Ezeknek magyar fordítása a következő.⁴⁰

³⁸ Kónyi i. m. 33—34. i.

³⁹ Irányi—Chassin 3i94. 1.

⁴⁰ Az alább három fejezetet is az Irányi és Chassin munkájából eszközölt kiemelések nélkül közöljük.

Horvátországról

„De még egy észrevételt vagyok kénytelen tenni.

Szükséges, hogy különbségeket állítsunk fel a Magyarországon lakó s másokkal összevegyült nemzetiségek és azok közt, melyek a magyar koronától külön álló részekben laknak — (jelképileg fogván fel az alávont kifejezést).

Minden oldalról tekintve, csak egy nemzetiség sorolható ezen minőség alá; Horvát- és Szlavonország, odaértve Dalmátországot, ha ugyan a dalmát nemzet, mely régóta el van szigetelve, szövetségzni vagy egyesülni akar Horvát- és Szlavonországgal.

E csatolt országok történelmileg mindig külön országok voltak, úgylakosaik tömör nemzetisége, mint az általuk lakott területnél fogva» Sohasem voltak részei, hanem társországai Magyarországnak.

Ezen országokra nézve igazságosnak találok, hogy teljesen függetleneknek ismertessenek el Magyarország kormányától és törvényhozásától, beligazgatásuk szempontjából tekintve. Helyesnek tartom, maguk szervezkedjenek tetszésük szerint községeik, megyéik és törvényhozájukban; hogy bán jókat maguk nevezzek, maguk igazgassák magukat s oly függetlenek legyenek Magyarország kormánya és törvényhozásától, amily függetlenek egymástól az amerikai Unió souverain államai; hogy ne létezen közök és Magyarország közt más mint egy szövetségi kötelek s hogy a közös törvényhozás és a felső szövetségi kormány szorítkozzék örájok nézve azon ügyekre, melyek őket Magyarországgal egyetemileg illetik. Ezen ügyeket fel kellene sorolni, egy új szövetségi szerződésben. Részemről a nevezett közös ügyek közé csupán a terület közös védelmét szárazon és tengeren, a külhatalmakkal való viszonyt, a határszéli vámokat, a kereskedelmi rendtartást és a tenger felé vezető közös közlekedési utakat foglalom be.

Tekintve a számos kötelekeket, melyek egy hatszáz évig fennállott testvéries egyesülés folytán, családi és birtoklási érdekek körül képződtek, szeretem hinni, hogy horvát testvéreink, komolyan megfontolva a múltat, jelent és jövőt, teljes elégtelenséggel fogadandják a jelen szervezetet, miután az tökéletesen biztosítja állásukat, mint nemzet, valamint önkormányzatukat, s az őket eddigelé (hozzánk csatolt köteleket szövetségi viszonyra alakítja át. Ily formán határolva, e viszony horvát testvéreink javára csak biztosítékot képezne idegenek általi felemésztés ellen, valamint belszabadságuk és fejlődésük előnyére.⁴¹

Erdélyről

„Erdély nincs abban a helyzetben, melyben Horvátország. A nemzetiségek szempontjából nem képez tömör és magában elzárt nemzetet. Területi és történelmi szempontból sem mutatja fel magát, mint különvált és mellékelt ország. Ellenkezőleg, Erdély Magyarországnak egy része, bizonyos ideig el volt tőle szakadva, de újból egyesített vele 1848“ban, még pedig egyhangú akarattal.

Erdélyi nemzetiség nem létezik. Eszerint itt nem lehet arról szó, hogy biztosítékokat keressünk az erdélyi nemzetiség számára Magyaror-

⁴¹ Irányi— Chassin i. m. 394-396. 1. — A közelmúlt titkaiból 95—96. 1.

szággal szemben; hanem arról, hogy az Erdélyben lakó nemzetiségek kölcsönös jogai; megoltalmazzuk.

Különösen a szászok és oláhokról van sok mondanivalónk.

A szász nemzetre vonatkozólag meg kell jegyezniem, hogy az általam javasolt szervezet mellett a nemzet nemcsak megtartá székeit (közigazgatási területeit) egész önhatóságukkal egyetemben, amint ezt a „megyék szervezete” című fejezetben leírtam (a megye szót csak rövidsége miatt használtam s nem akartam neki kizárólagos régi értelmét tulajdonítani). Mindez, amit a megyékről mondtam, a szász és székely székekre is alkalmazandó, valamint a Jászok, Kunok és Hajdúk kerületére s a Vidékekre. Azt mondom tehát hogy a szász nemzet, nemcsak megtartaná Székeit és Vidékeit, hanem még azon szorosabb nemzeti egységét, azon közigazgatási egységét és önhatóságot is, melyet hajdan élvezett. De sőt ezt az autonómiát és egységet a szász területeken, lakó valamennyi lakosok jogegyenlősége és az általános szavazatjog alapján szabadon fejleszthetné és legfőbb tisztviselőjét, teljes függetlenséggel, maga választhatná.

Hasonló autonómiában és képviselőben részesülne a székely nemzet is.

Ami az oláhokat illeti, meg vagyok győződve, hogy az általam javaslatba hozott alkotmány uralma alatt, melynek alapjai: az általános szavazat, a jogegyenlőség, az önkormányzat a községben s a megyében és az országgyűlésen való képviseltetés, erdélyi oláh testvéreink mind a nemzetiség, mind a polgári és politikai viszonyok szempontjából maguk is óhajtanák Erdély és Magyarország közigazgatási unióját, ami 1848-ban kimondatott; meg vagyok győződve, hogy lehetetlen nem óhajtaniok ezt az uniót, ha saját érdekeiket komoly megfontolás alá veszik.⁴²

A szerbekről

„Szerb testvéreink össze vannak vegyülve más fajokhoz tartozó polgártársaikkal. Nem akarom, hogy bármely más faj rajtuk felsőbbiséget gyakoroljon. EllenheijÉlteszem azt is, hogy méltányosságból ők sem, kívánnak bralkodni más fajú polgártársaikon.

Az 1851-ik évi hivatalos népszámlálás szerint, a szerb vajdaság a temesvári bánssággal, 1,426.000 lakosok közt csupán 384.000 szerbet mutao't fel, valamivel többet mint az összes lakosság negyedrésztét.

Világos tehát, hogy ott, hol Oláhok, Szerbek, Németek, Magyarok, Bolgárok, Görögök és Zsidók összevegylve laknak, a nemzetiségi érdek ki nem elégíthetők máskép, mint oly szervezettel, minő az, melyet itt feljebb fejtegettem. Ugyanis általa az egyéni jogok sérthetetlensége-alapján biztosítva volna a Szerbek részére: nemzetiségök társadalmi egysége, egy vajda választása, egyházuk független igazgatása, egyházi fejők szabad választása, kinek, ha jónak látják, megadhatják a pátriárka címet; nyelvök szabad használata a községek és megyék igazgatása körében s a vele élhetés joga még ez országgyűlésen is: végre a jogegyenlőség és szabadság egész terjedelmében.

Kijelentem egyébiránt nyíltan, a bennem élő testvéri érzelmek egészsínteségével, hogy ha azon polgártársainak, kiknek nyelve más mint

⁴² Irányi—Chassin i. m. 397—398. 1. — A közelmúlt titkaiból 95—96. 1.

a mienk, óhajokat táplálnának, melyek figyelmes kutatásomat kikerülték, az csak onnan származik, hogy azon óhajok nem jöttek tudomásomra. De legyenek, kérem, meggyőződve polgártársaink, hogy a magyar nemzet feledségbe süllyesztette a hajdani kölcsönös sérelmeket, hogy testvérileg nyújt nekik kezét, s hogy semmikép sem idegenkedik megadni mindent, mit testvér testvértől kívánhat.⁴³

Kossuth alkotmánytervét a magyar emigráció nagy lelkesedéssel fogadta. Irányi azt írta róla, hogy ez az alkotmány még az amerikai Egyesült Államokénál is szabadelvűbb. „A legmerészebb vágyak, miket a magyar forradalom alatti csak ennek ellenségei hangoztattak itt a legteljesebb kielégítésben részesülnek. A magyarok diadalmasan megcáfolják itt az osztrák által költött és terjesztett hitvány rágalmat, hogy ők másfajú polgártársaik fölött egyeduralomra vagy éppen arra törnek, hogy megsemmisítsék és elnyomják őket.”⁴⁴ A párisi emigránsok az alkotmánytervet megismertették francia és angol barátaikkal, akiknél kedvező fogadtatásra talált Kossuthnak — a maga korában páratlan — nemzetiségi béke-terve.

Magyar szempontból tekintve, az alkotmányterv megfelel annak a szellemnek, amelyet a Balcescuval kötött egyezmény és a szegedi nemzetiségi törvény képvisel. A tervezetnek egyetlen részlete váltott ki magyar részről ellenkezést: a nemzetiségi főnök választása. A nemzetiségek személyi önkormányzata még összegyeztethi Bto alkotmányos berendezésünkkel, de a nemzetiségi főnök, ha csak kulturális térre terjed is ki a hatásköre, nemcsak új közjogi méltóságot jelentene, hanem a nemzetiségből államot alkotna az államban.

A horvátokhoz és szlavónokhoz Kossuth 1852 július 9-én New-Yorkból külön szózatot intézett, amelyben felszólítja őket, hogy segítsenek a magyaroknak a Habsburg igát lerázni. Ha ez megtört, a magyarok készek lesznek egyenlő államjogi alapon és független Önkormányzat alapján a horvát és szlapon nemzettel szövetkezni. Ha a horvátok és szlavonok ezt a kapcsolatot nem kívánják, hajlandó Horvátszlavóniát mint független államot elismerni. Ez utóbbi esetben egyetlen kikötése az, hogy Fiume szabadon választhasson: független kereskedelmi város akar-e maradni, vagy magyar, vagy horvát szuverenitás alá kívánja-e helyezettetni magát? Az első esetben Magyarország azt kívánja Horvátországtól, hogy az ország kereskedelmi forgalma a kikötővárossal biztosíttassak, az utóbbiban pedig, hogy Magyarország a horvát kikötőt használhassa.⁴⁵ Erre a gondolatra Kossuth később még többször visszatért.

Ha a horvátoknak Kossuth hajlandó volt elismerni a Magyarországtól való elszakadás iránti jogukat, akkor a románok sem elégedtek meg ennél kevesebbel, noha az erdélyi kérdés korántsem azonosítható a horvátal és a szlavónnal. A románokat Kossuth alkotmányterve nem elégítette ki s ennek hangot is adtak. A magyarokkal tárgyaló román emigráns forradalmárok azt szeretnék volna, hogy Erdély és Magyarország románlakta részeit a román fejedelemségekkel egyesítsék és az így létrejött Dako-Románia lépjen szövetségre Magyarországgal. A Ghica-Balcescu terv sem beszél történelmi határokról, hanem csak magyar, román és délszláv nemzetiségi területekről, amelyeknek a beosztásánál a vármegyék lakosságának több-

⁴³ Irányi—Chassin i. in. 307-308. 1. — A közelmúlt titkaiból 98—99. 1.

⁴⁴ A közelmúlt titkaiból I. füzet, 99. 1.

⁴⁵ Hentaller Lajos i. m. 108. 1.

sége az irányadó. Azok a román emigránsok pedig, akik az osztrák zászló alá szegődtek, hajlandók voltak az egységes osztrák birodalomba belépni, de csak azzal a feltétellel, hogy ennek keretében az összes románlakta területek egyetlen politikai államtestbe tömöríttessenek. Dako-Románia így a Habsburgok uralma alatt jött volna létre.

Kossuth alkotmányterve, ha megvalósítására nem is nyílt mód és alkalom, a nemzetiségek irányába tanúsított magyar szabadelvűségnek kiváló és korát messze megelőző dokumentuma maradt.

5. MAGYAR—ROMÁN TÁRGYALÁSOK

A magyar emigránsok reményei akkor kezdtek komolyan éledni, amikor az osztrák-olasz háború kitört. III. Napoleon már előzetesen megegyezett Cavourral, Szardínia miniszterével, hogy az olaszok segítségével lesz Ausztriának egész Olaszországból való kiűzésében, ennek fejében viszont Nizzát és Sadóvát kérte Franciaország számára. Kossuth Lajos, aki két éves törökországi tartózkodás s Angliában és az Egyesült Államokban tett diadalútja után ismét Angliában állapodott meg, azt remélte, hogy az olasz—osztrák háború csak kiindulópontja lesz az Ausztria ellen tervezett általános felvonulásnak, amiből a magyar emigráció is kiveheti a maga részét. III. Napóleonnal történt megállapodása után tehát igyekezett a románokat és szerbeket is megnyerni terveinek.

A román fejedelemségek néhány emigráns kivételével, idegenkedtek Kossuthtól, mert a legintranzigensebb magyar álláspontot látták megtestesülni benne. Ezért Kossuth Klapkát küldte Cuza fejedelemmel tárgyalni, aki mint katona, Kossuthnál kevesebb közjogi gátlással rendelkezett és hajlandó volt Teleki Lászlóval együtt a nemzetiségeknek lényegesebb engedményeket tenni. Klapka egyébként is állandó kapcsolatot tartott fenn a román emigránsokkal, akik őt a román forradalmi hadsereg fővezérének szemelték volt ki. Cuza teljesen nagy pártfogójának befolyása alatt állott, magát III. Napoleon katonájának tekintette, s így nem ütközött nehézségbe Cuza és Klapka között egy katonai szerződés megkötése, mely megengedi a magyar hazafiaknak, hogy a román fejedelemségekben katonai fegyverraktárakat állítsanak fel és az okasz háború kitörésekor Ausztriát innen támadják meg. Klapka cserében azt is szerződésileg megígérte, hogy segítséget adnak a moldva-oláh kormánynak Bukovina elfoglalásához.

Ugyanakkor Klapka egy másik szerződést is kötött Cuzával a magyarországi nemzetiségekre vonatkozóan. Urechia a román—magyar szövetségről írott munkájában azt állítja, hogy ennek a szerződésnek román részről Brătianu Ion és Kogalniceanu Mihail ellenzője volt.⁴⁶ Ennek az állításnak maga Kogalniceanu mond ellent, aki 1886 februárjában a román parlamentben elhangzott interpellációjában kijelentette, hogy annakidején közreműködött a szerződés megkötésében és annak hatodik szakasza alapján kér az erdélyi románok ügyeibe beleszólási jogot.⁴⁷ Abban igaza van Urechianak, hogy Brătianu ellenezte a szerződést. Ezért utazott Olaszországba, ahol Cavournál és III. Napóleonnál próbálta elgáncsolni a magyar—román szövetséget, hogy a kormányt ily módon kompromitálva, uralomra juthasson. Brătianu már akkor felfedte Cavour előtt a dako-román törekvéseket s miután meggyanúsította a magyar emigránsokat, hogy megcsal-

¹⁶ Urechia V. A. i. m. 4—5. 1.

⁴⁷ Jancsó Benedek i. m. 231. és 236—237. 1.

ják a császárt, így folytatta: „... mi sohasem jutatunk egyetértésre Erdély iránt, melyet mi Magyarországnak át nem engedünk semmi szín alatt. A Kárpáton, túl lakó románok velünk akarnak egyesülni, mi megígértük nekik, hogy támogatni fogjuk, árulás volna, ha őket Magyarországnak átengednők⁴⁸. Erre Cavour azt válaszolta, hogyha Bratianuék a román kérést csak megpendítik, ő a román dolgokról többet hallani sem akar.⁴⁸

A szerződés szövege, úgy, amint azt Klapka 1859 május 22-én Kossuthhoz intézett levelében közölte, a következő:

„A magyar felkelés sikerére nagy fontossággal bír az, hogy a Magyarországon lakó magyar, oláh és szerb nemzetiségek minden pártszellemről, minden elválási eszméiről és mindazon ellenségeskedésről lemondjanak, melyek 1848—49-ben oly nagy szerencsétlenségeket okoztak. Tartsák szem előtt, hogy Ausztria újra azon gaz eszközökhöz nyúlhat, melyeket az említett időszakban a végett használt, hogy ezen akkor még versengő nemzetiségeket egymás ellen uszítsa, miszerint egyiket a másikkal s így mindnyájukat szolgásába verje.

A magyar nemzet előre meg van győződve, hogy számára az oláh hazafiak rokonszenve biztosítva van. Parisban is megvárják a fejedelemség kormányától, hogy saját érdekeiktől vezéreltetve, használni fogja Magyarországon és Erdélyben lakó fajrokonait arra, hogy a kibékülés létrejöjjön.

Másrészt a magyar hazafiak, mindjárt a küzdelem kezdetével, nyíltan hirdetendik a következő elveket, melyek alkotmányunkba foglalandók:

1. Minden régi meghasonlás elfeledése és teljes kibékülés a szerbek, oláhok és magyarok közt.

2. Ugyanazon jog és szabadság Magyarország minden lakosának, faj és valláskülönbség nélkül.

3. A község és vármegye önkormányzata. A vegyesajkú polgárok lakta vidékek lakosai barátságosan fogják közigazgatási nyelvüket meghatározni.

4. A vallás- és közoktatásügyek igazgatásában teljes függetlenség a különböző vallások és nemzetiségek számára.

5. A szerb és oláh csapatok külön lesznek szervezve és szerb, illetve oláh nyelven vezényeltetnek. A különféle hivatalokra alkalmazás az egész) hadseregben mindenki számára egyenjogú lesz.

6. A háború befejezése után egy Erdélyben összehívandó gyűlés határozná ezen tartománynak Magyarországgal való adminisztratív egysége fölött, s ha a többség azt határozná, hogy Erdély régi, önálló adminisztratív helyzetébe visszalépjen, ez nem elleneztetnék.

7. Kell, hogy a testvériség elve vezéreljen mindnyájunkat. Ez vezethet csak azon célhoz, mely felé törekednünk kell; s ez a cél: a három dunai államnak: Magyar—Szerb és Moldva—Oláhországnak konföderációja.⁴⁹

Hogy Kossuthnak mi volt e szerződéssel szemben az álláspontja, arra vonatkozóan megoszlanak a nézetek. Asztalos szerint a szerződés Kossuth akarata ellenére jött létre;⁵⁰ ezt állította Urechia is. Kossuth ira-

⁴⁸ Jancsó Benedek i. m. 251. 1.

⁴⁹ Kossuth Lajos: Irataim az emigrációból. I. k., 370—371. 1. — Francia szövegét lásd Ghica Ion i. m. 621-623. 1.

⁵⁰ Asztalos Miklós i. m. 164. 1.

tából csak az tűnik ki, hogy az egyezmény Kossuthnak Obrenovics Mihály herceggel folytatott tárgyalásai során is szöbakerült. Kossuth akkor reményét fejezte ki az iránt, hogy a magyarországi szerbek a felkelésben a magyarokkal együtt fognak tartani. „Mi a nemzetiségi kérdésben — úgymond — készek vagyunk a legvégső határig menni, melyet hazánk területi épségének s politikai egységének tekintete megenged. Közöltem a herceggel e tekintetben nézetünket.“ Azt is megemlítette, hogy a mozgalom magyarországi vezetőit utasították a magyarországi szerb vezetőkkel való tárgyalásra s kérte a herceget, hogy e munkában támogassa őt. „A herceg engedményeinket tökéletesen kielégítőknak találta; szavát adta, hogy az egyetértésnek előmozdítására minden lehető el fog követni s pozitív adatok alapján előre is biztosított, hogy e részben nem lesz nehézség.“⁵¹

A Klapka—Cuzá-féle szerződés és főként annak Erdélyre vonatkozó hatodik szakasza valóban ellentétben állott Kossuth minden addigi tervezetével, amelyek szilárdan az erdélyi unió s az ezt is magában foglaló 1849 április 19-i függetlenségi nyilatkozat alapján álltak. Jancsó e szakasz felvételét azzal magyarázza, hogy Klapka meg akarta nyugtatni az erdélyi románságot, nehogy a császár mellett ismét felkeljen és megismételje az 1848—49-i vérengzéseket. Ugyanakkor azonban arról is meg volt győződve, hogy győztes háború esetében Magyarország olyan uralmi állást fog betölteni, mely már előre biztosítja a gyűlésen a szavazás eredményét.⁵² Ha Kossuth nem is találta volna helyesnek a megállapodásnak ezt a pontját, három évvel később már hasonló rendelkezést találunk Kossuth konföderációs tervében.

A Magyar Nemzeti Igazgatóság a Cuzával és Obrenoviocsal történt megállapodás alapján most már siet politikailag is előkészíteni az új szabadságharcot. Kossuth Lajos elnök, valamint Klapka György és Teleki László az Igazgatóság nevében 1859 június 22-én levelet írtak Magyarországra, melyben közlik, hogy a francia császár segítségével fegyveresen megindulnak Magyarország felszabadítására. Kéri a levél címzettjét, hogy a magyarországi nemzetiségeket is nyerje meg ennek az ügynek. E célból mellékelik Kossuth 1851. évi alkotmánytervének a nemzetiségekre vonatkozó nagyvonalú vázlatos kivonatát.

„Valamint a vallás, a nemzetiség is társas érdek. Ehhez, mint amahhoz az államnak, mint ilyennek, semmi köze. Az alkotmány biztosítván az egyesülhetőség jogát, a polgároknak szabad nemzetiségi minit egyéb érdekeik védelme s fejlesztése végett egyesülni s egyesületeket szervezni községeinket, megyéinket, országosan, épen úgy, mint a protestánsok vallásos érdekeik tekintetéből egyesülvék községek, megyék, kerületeik szerint s az ágostai hiten lévők országosan is. De, miképen ezen vallásos társulatok, a nemzetiségbeliek sem követelhetnek területi hatóságot, polgári tekintetben, hanem szorítóknak fognak nemzetiségi érdekeik ápolására. E szempontból azonban teljes rendelkezési szabadsággal bírandnak, választhatnak főnököket, kiket tetszés szerinti címmel felruházhatnak, valamint a vallási társulatok választhatnak elnököket, híván azokat patriarchák, metropoliták, érsekek, püspökök, szuperintendensek, felügyelők, gondnokoknak vagy akárhogyan. Tarthatnak gyűléseket s hozhatnak határozatokat, az alkotmány és törvény korlátain belül s az állam nem igényelhet egyebet, mint azt, hogy ezen

⁵¹ Kossuth i. m. I. k., 400. 1.

⁵² Jancsó, i. m. 253. 1.

gyűlések nyilvánosak legyenek. Ez elv úgy fog alkalmaztatni a magyar, mint a többi nemzetiségre; egyiknek sem lesz legkisebb kiváltsága, s a kormány, minit ilyen, egyiket sem fogja pártfogolni a többinek vagy valamelyiknek rovására. Mennyiben pedig a kormánynak, országgyűlésnek, megyének, községnek hivatalos nyelvre van szüksége, e részben a fentebbi elv akképen fogna alkalmaztatni, miszerint mindenhol a többség fogja elhatározni, micsoda nyelven vitessenek a közügyek, a kisebbségnek joga sértetlen hagyatván. Valamely megyének gyűlése pl. elhatározza, hogy a folyó évben román, vagy szláv, vagy szerb, vagy német vagy magyar nyelven fogja vezetni a közdolgozat, azért a többi másajkú polgároknak joguk lesz a maguk nyelvén nemcsak folyamodni, törvényszók előtt perelkedni, de a gyűléseken is szólni. A kormány pedig a h i v a t a l o s m a g y a r n y e l v h e z, ha a megye, melyhez intézi rendeletét, más nyelvű; fogadott el hivatalosnak, e nyelven szerkesztett fordítást tartozik mellékelni közleményeihez, valamint a megye hasonló módot, fog; követni a kebelében levő községekbeli érintkezéséhez. így viszont a megye, ha hivatalos nyelve nem a magyar, fordítást kapcsoland a kormánnyhoz intézett jelentéséhez. A törvények pedig az országban divatozó valamennyi nyelvre lefordítatván, az illető nyelveken is ki fognak hirdettetni.⁵³

A Magyar Nemzeti Igazgatóság tehát a háború politikai és katonai előkészítésére mindent megtett. Az olaszországi háború kitört s az osztrákokat francia segítséggel sikerült is Lombardiából kiűzni; közben 30.000 fegyver szállítása a román fejedelemségbe megtörtént. A poroszok azonban mozgósítást rendeltek el és fenyegetően léptek fel a francia batáron, amire III. Napoleon jobbnak látta 1859 július 11-ön békét kötni Villafrancában az osztrák császárral. A béke Cavourt és Kossuthot egyaránt leűjtötte; Itália csak egy lépést tett az egyesülés felé, Magyarország fel szabadítása érdekében azonban semmi sem történt.

A villafrancai béke és azt követő zürichi szerződés nem jelentette ez olasz kérdés megoldását. Az olasz tartományok egymásután csatlakoztak a szardíniai királysághoz s a republikánus Garibaldi sikerei a magyar emigrációt is tettekre ösztönözték. A legközelebbi teendő az adott helyzetben a román fejedelemmel való kapcsolat felvétele volt, mivel Romániából készült az emigrációs légió az osztrákok ellen felvonulni s fegyvereinek egy része is ott volt elraktározva. Bukarestben ebben az időben nagy port vert fel Buda Sándor magyarországi román nemzetiségi képviselő magyar—román békülési terve, amire Papiu Ilarian Cuzához intézett emlékiratában válaszolt s válaszát Jane só Bendek a dako-romanizmus evangéliumának nevezni. Erről később még szólni fogunk.

A Magyar Nemzeti Igazgatóság tehát 1860 szeptember 15-én levelet intézett Cuzához. A levél megírására a közvetlen okot az Erdélyben folyó izgatások szolgáltatták, amelyek azzal a veszéllyel fenyegettek, hogy az Ausztria ellen indítandó háború esetében az 1848—49-i szomorú események fognak megismétlődni. Kossuth a levélnek a nemzetiségekre vonatkozó részéről később azt írja, hogy abban felsorolta „Iratái“ között már ismeretett kutahyai alkotmánytervének alapelveit. Ezeket a gondolatokat magyar politikai barátai annakidején épen úgy elfogadták, mint amilyen egységesen állást foglaltak Erdély uniójának megváltozhatatlansága melélt. Az emlékiratot leköszölte a Bukarestben megjelent „L'Etoile

⁵³ Kossuth i. m., I. k., 453—454. 1.

D'Orient“ című lap 1868 október 13—25-i száma s ennek alapján az emlékiratnak a nemzetiségekre vonatkozó részét közzétette K ó n y i Manó francia nyelven, azzal a megjegyzéssel, hogy ez a szöveg nem felel meg annak a fogyatékos, kivonatnak, mely Kossuth „Iratái“-nak első kötetében jelent meg, is amelyet fentebb mi is leközlöttünk.⁵⁴ A Cuzához intézett emlékirat az erdélyi unióról nem tesz említést, a nemzetiségekre vonatkozóan pedig a következő pontokat tartalmazza.

„Van, szerencsénk felségednek előterjeszteni az egyik aláíró (Kossuth) által közzétett munka kivonatát a nyelvi és nemzetiségi követelményekről a mi hazánkban.

A nemzetiségek és nyelvek egyenlőségének nagy elvét már a mi 1849. évi országgyűlésünk is elfogadta. Ez a tervezet csali azokat a fejtegetéseket tartalmazza, amelyek tekintetében mindnyájan egyetértünk; ime a legfőbbek:

1. Minden község maga határozza meg hivatalos nyelvét. Ezen a nyelven fogja megszerkeszteni ülései jegyzőkönyvét, jelentéseit és leveleit a megyéhez, kéréseit a kormányhoz és az országgyűléshez. Minden község maga fogja meghatározni ezen felül, melyik lesz iskoláinak tanítási nyelve.

2. Minden megye szintén maga fogja meghatározni szótöbbséggel közigazgatásának nyelvét. Ezen a nyelven fogja felvételni jegyzőkönyveit és okiratait, így fog levelezni a kormánnyal és ugyanezen a nyelven fogja a kormány határozatait és válaszait vele közölni.

3. A magyar országgyűlés tagjai a parlamenti viták folyamán az ország bármelyik nyelvét használhatják.

4. A törvényszéket a vármegyékben és községekben használt minden nyelven ki kell hirdetni.

5. Az ország minden lakói szabadon társulhatnak saját nemzetiségük érdekében, bármelyik is legyen az, nagy nemzetiségi közületekbe, tetszésük szerint szervezkedhetnek, összehívhatnak népesebb vagy kevésbé népes gyűléseket, létesíthetnek kiküldötteik számára időnként összeülő kongresszusokat. Ugyancsak kinevezhetnek nemzeti főnököket, akiket vajdáknak vagy hospodároknak vagy bármely tetszésük szerinti névvel nevezhetnek.

6. Nemzeti közületeikhez hozzácsatolhatják, ha úgy kívánják, egyházuk és iskoláik kormányzatát. Szabadon nevezhetik ki egyházi vezetőiket és felruházhatják, ha nekik úgy tetszik, pátriárka, metropolita, vagy bármilyen más címmel.

7. Szabályzatokat alkothatnak egyesületeik s minden nemzeti és vallási érdekeik szervezésére és igazgatására vonatkozóan.

8. Az állam csak egy dolgot kér tőlük: minden tárgyalásuk és iratuk nyilvánosságát.⁵⁵

Cuzára ebben az időben erősen hatott Papiu Ilarian emlékirata s az annak nyomán támadt dako-román belpolitikai hangulat. Azt is tudta, hogy régi protektora, III. Napóleon, aki Nizza és Savoya elvételével egész Európa bizalmatlanságát maga ellen támasztotta, most nem kíván a magyar—román kérdésibe beavatkozni és nem lép fel teljes súlyával a magyar emigránsok érdekében, mint ahogy azt 1859-ben tette. Zglinicky ezredes, akít Kossuth a román fejedelemségekbe küldött, már jelentette a

⁵⁴ Kónyi Manó i. m. 41. 1.

⁶⁵ Kónyi Manó i. m. 41—42. 1.

Magyar Nemzeti Igazgatóságának: „Ne higgyenek önök Cuzának. Ő Erdélyre s a Bánátra spekulál, Úgy Place francia, mint Strambio olasz konzulnak minden tartózkodás nélkül ismételtén kijelentette, hogy ő mint oláh fejedelem Erdélyről soha le nem mond; e bódult vágy által egész nemzete (legalább azonrésze, mely politikáról csak halott is valaha) csordultig telítve van. Az oláh sajtó úgy beszél Erdélyről, mintha már oláh provincia volna.“⁵⁶ Ezt a jelentést maga Cuza is megerősítette, mikor Place jelenlétében fogadta a Magyar Nemzeti Igazgatóság levelével nála megjelenő Zglinickyt és indulatosan kijelentette előtte, hogy ő nem hajlandó semmiféle Igazgatósággal tárgyalni, mert az a magyarországi románok átengedését! kívánja tőle. „Hogyan... én, Románia fejedelme, én nyújtsak kezét ahhoz, hogy a magyarok, fajomnak e százados ellenségei,, itt nálam román expedíciót szervezzenek? Soha, soha sem fogom ezt megengedni.“⁵⁷

A következő év kezdetén Cuza mégis kénytelen volt hozzájárulását adni egy magyar—román katonai egyezményhez, amelyet Klapka Iasi-ban kötött meg vele 1861 január 8-án, Az egyezmény politikai része így szók „Azon támogatás viszonzásául, melyet a fejedelem e komoly körülmények közt a magyaroknak nyújt, ünnepélyesen kikötetik a magyarországi és erdélyi románok előnyére, hogy ezek ugyanazon jogokat élvezendik, melyeket a magyarok s hogy nemzeti nyelvük használata mellett önkormányzattal bírándnak egyházi és községi ügyekben.“

„Ha Bukovina az egyesült fejedelemségekhez akarna csatoltathi, a magyarok kötelezik magukat ennek valóztatását úgy anyagilag, mint erkölcsi segélyök által előmozdítani. Végre, ha az egyesült fejedelemségek teljes függetlenségére a kedvező perc elérkeznék, a magyarok erősegítést adnának a fejedelemnek; hasonlót tennének az esetben is, ha a fejedelem e támogatást más eshetőségek alkalmával is hasznosnak ítélné.“⁵⁸

A megállapodás végrehajtására már nem kerülhetett sor.

6. A DUNAI SZÖVETSÉG

Kossuth Lajos utolsó jelentős és egyben legnagyobb ellenkezést kiváltott állásfoglalásai a nemzetiségi kérdés tekintetében dunai konföderációs tervezetével kapcsolatban történt. Kossuthot 1860 második felétől kezdve egyik csapás a másik után érte. III. Napoleon már nem támogatta a magyar ügyet; Garibaldi Cincinnatusként visszavonult Caprera szigetére földművelőnek s ezzel a dalmát tengerparton tervezett betörési kísérlet is végkép eltemetődött; a magyar országgyűlés képviselőháza 1861 június 5-én három szótöbbséggel elfogadta a Deák-féle felirati javaslatot; másnap Cavour meghalt; Teleki Lászlót elfogták s utána kibékült a császárral; az angliai bankópert Kossuth elvesztette. A reménytelenségnek ezekben a napjaiban találkozott Kossuth Marc Antonio Canini hírlapíróval, aki, — mint Pulszky és Jancsó munkáiból tudjuk, — lelkes románbarát volt. Canini a dunai szövetségnek is buzgó híve lévén, igyekezett ennek a gondolatnak a magyar emigránsok körében követőket toborozni. Pul-

⁵⁶ Kossuth: Irataim az emigrációból, III. k., 252. 1.

⁵⁷ Kossuth i. m. III k., 270-07/1. 1.

⁵⁸ Kossuth i. m. III. k., 260. 1.

szky tanácsára⁵⁹ Canini meglátogatta Kossuthot s hosszas eszmecsere folytatótt vele a dunai szövetség tervéről. Canini másnap emlékiratba foglalva a Kossuth által kifejtett nézeteket, ismét felkereste Kossuthot s arra kérte őt, (hogy magánhasználatra írja azt alá, mert magával szeretné vinni Bukarestbe. Kossuth gyanútlanul aláírta az emlékiratot mint tárgyalási alapot. Canini azonban elutazása előtt megmutatja több barátjának s köztük Helfy Ignácnak is, aki a tervezetet a szerkesztésében megjelenő milánói „Alleanza“ című lapban, Kossuth tudta és beleegyezése nélkül, közzétette.⁶⁰

A „Dunai szövetség“ címet és 1862 május 1-i dátumot) viselő tervezet abból indul ki, hogy a Kárpátok, Duna, Fekete-tenger és Adriai tenger közötti államok saájtságos viszonyai a „Dunai szövetség“ létrejöttét teszik kívánatossá. A közös ügyeken kívül minden állam törvényhozása, igazságszolgáltatása független maradna, a községeknek és tartományoknak pedig decentralizáció folytán bő szabadság engedtetnék. Az új közjogi rend alapja az egyes népek szabad beleegyezése lenne.

„Így például Erdély lakói általános szavazattal fogják eldönteni, vajjon hazájuk egy legyen-e Magyarországgal? Vagy legyen politikailag egyesülve Magyarországgal, közigazgatásilag pedig különválva attól, vagy végre csak szövetségben legyen Magyarországgal és a többi szövetséges állammal, mint maga is autonóm állam, teljes egyenlőségi alapon? — Részemről csak egy feltételt köpnék ahhoz, ha Erdély autonóm állam s a szövetségnek mint ilyen, kívánna tagja lenni; azt tudniillik, hogy Erdély és Magyarország közt personalis unió létezzen a-közös fő személyeiben. E két országnak egy ura kellene, hogy legyen, bármi is lenne aztán a neve. — A jó egyetértés a magyarok és románok közt, a mi az én leghőbb vágyam, jólétet és szabadságot biztosítana mindkét népnek. Remélem is, hogy el fogjuk érni e nagy célt.“⁶¹

A konföderáció tagállamai tehát Magyarország, Erdély, Románia,, Horvátország, esetleg Szerbia és a többi délszláv tartományok lennének. A szövetségi szerződést egy törvényalkotó gyűlekezet készítené el a következő alapelveknek megfelelően: 1. Közös ügyek: a külpolitika, kereskedelmi rendszer és a terület oltalma. 2. A haderő kérdéseit a szövetségi hatóság szabályozza. 3. A diplomácia közös lenne. 4. Úgyszintén a vám, pénz, súly és mértékegység. 5. A törvényalkotó gyűlés dönt a szövetségi gyűlés szervezete felett. 6. A végrehajtó hatalmat a szövetségi tanács gyakorolja. 7. A törvényalkotó gyűlés dönt a hivatalos nyelv kérdésében. A végrehajtó és törvényhozó hatalom gyakorlatában minden tag saját anyanyelvét használhatja. 8. A szövetségi hatóság székhelye váltakozva Pest, Bukarest, Zágráb, Belgrád és esetleg Kolozsvár lesz. 9. Ennek megfelelően fog a szövetségi tanács és a szövetség ideiglenes elnöke is váltakozni. 10.. Az egyes tagállamok alkotmányai a szövetségi alkotmányhoz igazodnak. 11. A nemzetiségek és vallásfelekezetek egymáshoz való viszonyát a magyar bizottságnak Turinban, 1860 szeptember 15-én közzétett emlékiratának alapelvei fogják megszabni. Az emlékirat szinte szószertint megegyezik

⁵⁹ Lásd Pulszky Ferenc: Életem és korom. Budapest, 1882, III. és IV. k., 366-4-332 1.

⁶⁰ A tervezet szövegét lásd! Kossuth iratai VI. k., 9—13. lapjain, abonnait idézeteink származnak, továbbá „A közelmúlt titkaiból“ II. füzet, 96—101. lapjain és Kónyi i. m. 42—45. lapjain.

⁶¹ Kossuth i. m. VI. k., 9—10. 1.

azzal a szöveggel, amelyet a „L'Etoile D'Orient“ fentebb idézett számában tettek közzé.

„a) Minden község maga határoz hivatalos nyelve fölött. E nyelven folynak folyni szóbeli tanácskozásai: készülni jelentései és levelei a megyefőnökhöz, kérvényei a kormányhoz és a diétához. Minden község maga szabja meg azt is, iskoláiban melyik nyelv a tannyelv?

b) Minden megye szótöbbséggel dönti el, hogy a közigazgatásban melyik nyelv használtassék? E nyelven fognak folyni a szóbeli tárgyalások, szerkesztetni a jegyzőkönyvek s a levelezések a kormánnyal. A kormány viszont szintén e nyelven válaszol s fogalmazza minden rendeletét.

c) A parlamenti tárgyalásoknál minden képviselő tetszés szerint használhatja az országban dívó nyelvek bármelyikét.

d) A törvények a megyékben és községekben otthonos valamennyi nyelven fognak közzététetni.

e) Az ország lakói szabadon egyesülhetnek, nemzetiségük érdekében nagy nemzeti egyletekké (consortii) szervezkedhetnek kényük-kedvük szerint, s tarthatnak kisebb-nagyobb gyűléseket és időshöz kötött értekezleteket vallási ügyeik elintézése végett. Egyszersmind választhatnak maguknak nemzetiségi főnököt, akit vojvodának, hospodárnak vagy más effélének nevezhetnek.

f) Templomaik és iskoláik fölött intézkedni a nemzetiségi egyletekre bízhatják, szabadon választva főpapjaikat s címezve ezeket patri-irchának, metropolitának vagy más effélének.

g) Statútumokat hozhatnak szervezetük s nemzetiségi és vallási érdekeikre vonatkozólag.

h) Az állam csupán egyet követel tőlük, azt, hogy határozataik és tetteik nyilvánosságra hozassanak.⁶²

Kossuth annak a reményének ad kifejezést, hogy ha a dunai államok összefognának, szétmállának azok a vén és korhadó államok, amelyek őket most szolgáskorban tartják.

„Az ég nevére kérem a magyar, szláv és román testvéreket, borítsanak fátyolt a műittra s nyújtsanak egymásnak kezet, fölkelvén mint egy ember a közös szabadságért, s harcolván valamennyien egyért, egy valamennyiükért a svájciaktól adott régi példa nyomán... Egység, egyetértés, testvériség magyar, szláv és román között! Íme az én legforróbb vágyam, legőszintébb tanácsom! Íme egy mosolygó jövő valamennyiök számára!⁶³

A tervezet megjelenése után Kossuth azonnal irt Helfynek és közölte tele, hogy „irreparabilis hibát“ követett el, amikor a magánhasználatra tárgyalási alapnak elfogadott vázlatot a sajtóban közzétette. Május 25-én pedig Turinból a tervezet terjedelmét háromszor is meghaladó magyarázatot küldött Helfynek, ami „Felvilágosítások a Dunai Confoederatio Projektumához“ címmel az „Allianza“ 1862. évi 16. számában jelent meg. Ebben hangsúlyozza, hogy talán ő volt az első, aki a dunai konföderáció eszméjét 1851-ben felvetette. Megjegyzi, hogy ez az eszme abban az időben éppen a román fejedelemségekből jött arról az oldalról, „mely köztudomásilag a magyar korona legdrágább gyöngyének, a magyar nem-

⁶² Kossuth i. m. VI. k. 11—12. l.

⁶³ Kossuth i. m. VI. k. 13. l.

zeti test egyik karjának, Erdélynek elszakításáról ábrándozik⁶⁴ Ezután Angliában vallott nézeteivel ellentétben a mellett tör pálnát, hogy Magyarország továbbra is monarchiaként kell megmaradnia és különbséget tesz az amerikai unió és a lazább államszövetséget képező dunai szövetség között. A konföderáció alpelveinek elemzése között hivatalos nyelvnek a tagállamoktól teljesen idegen, de az európai diplomácia által elfogadott francia nyelvet ajánlja. Majd a nemzetiségi kérdés megoldására vonatkozóan szögezi le ismételten álláspontját.

A tulajdonképeni Magyarország nemzetiségi kérdései tekintetében, utal 1851. évi tervére s ehhez csak annyit tesz hozzá, nem volna ellene a bánáti határörvidék szerbek által lakott részeiből s a Csajkás kerületből és a szomszéd megyék egyes részeiből álló két új megye alkotásának, amelyben a szerb nyelv politikailag is érvényesíthetnék. Majd hozzáteszi:

„Egyébiránt Magyarországot illetőleg, én is úgy, mint (Tisza Kálmán indítványa folytán) az 1861. országgyűlés, rendíthetetlen elvnek vallom, hogy az ország területiális integritása s politikai egysége azon határ, melyet a nemzetiségi kérdések elintézésénél szentnek és sérthetetlennek kell tekinteni. Ezen határon belől mindent a nemzetiségi igényeknek, mit csak az igazság követelhet, a méltányosság kívánhat, s testvér testvértől, honpolgár polgártársaitól igénybe vehet. De az országnak feldarabolását nyelvek szerint, s politikai egységének nyelvek szerinti széttagozását h o n g y i l k o s s á g n a k tartom, s abban részemről soha, de soha és semmi áron részes nem leszek.“⁶⁵

Horvát-, Szlavin- és Dalmátország már nemcsak nemzetiségek, de nemzetek, szuveren egyéniséggel bíró államok, amelyeket megillet az önrendelkezés joga. Ha Dalmácia Horvát-Szlavóniával államegységi kapcsolatba lépne, a magyar nemzet kész a három egyesült országgal nem, mint *partes adnexae*, hanem mint *regna sociata*, új államszerződésre lépni. Utal Pest vármegye gyűlésén 1843 vagy 44-ben tett indítványára, mélyben már akkor feljajánlotta a horvátoknak az elválást. Így a horvátokkal való differenciák maguktól elosztanának s a konföderációval a fűmei és muraközi kérdés is elvesztenie fullánkját. A horvátoknak is érdekükben fog állani, hogy Magyarországgal közös királyt válasszanak, mert! — s itt világosan látja a fejlődés irányát — a török alól felszabaduló szláv tartományok „magköve“ Szerbia lesz, tehát a kialakuló délszláv állam Horvátország nemzeti létére is veszélyes lehet. A konföderációban javaslatba hozott székhely-változás még azt is biztosítaná, hogy a király időnként Zágrábban lakjék.

Erdély tekintetében először is a mellett tör pálnát, hogy az Magyarország integráns alkatrésze. „Erdély oly föld, mely jogilag, históriailag, plhisikailag, geographiailag, politikailag, statusgazdászatiilag a magyar korona integráns része, mely nélkül a magyar korona nem korona, Magyarország nem Magyarország, hanem valami csonka, nem tudom mi-csoda.“⁶⁶ Majd hangsúlyozza, hogy Magyarország törvényesen egyesült Erdéllyel „mely azonban nem új jogcímet alapított, hanem csak az Isten, természet, s história által szentesített jogot állította vissza érvénybe.“⁶⁷ A dako-romanizmust nem is tartja szükségesnek megcáfolni, mert: „Boldog Isten! mivé lenne Európa, ha annak közjoga a római birodalom bukása

⁶⁴ A közelmúlt titkaiból, II. füzet, 106. 1.

⁶³ A közelmúlt titkaiból, H. füzet, 111. 1.

⁶⁵ ⁶⁷ ⁶⁸ A közelmúlt titkaiból, II. füzet, 113—114. 1.

s népvándorlás előtti alapokra vitetnék vissza.⁶⁸ Ami azt a kérdést illeti, hogy Erdély közigazgatásilag is egyesülve maradjon Magyarországgal, vagy külön közigazgatása legyen az a nézet, hogy amíg az osztrák ház bitorolja az uralmat, addig az unióihoz szilárdan ragaszkodni hazafiúi kötelesség. De ahogy az osztrák jármot lerázták, Erdély összes lakossága döntsön szavazással e kérdés felett. A politikai egység, a magyar korona joga Erdélyhez és az uralkodó azonossága abban az esetben is értetlen maradna, ha Erdély a külön adminisztráció mellett döntene. A döntéshez a szavazatok kétharmad többségét kívánja. Ha a döntés az 1848 előtti állapothoz való visszatérés, vagyis a külön erdélyi törvényhozás és közigazgatás mellett szólna, természetes, hogy Erdély a konföderáció autonóm tagjává válnék. A nemzetiségi kérdést Erdélyben a Magyarországon felállított elvek szerint kellene rendezni.⁶⁹

Kossuthot egymásután érték a támadások meglepő tervezete miatt, de ő minden alkalmat megragadott arra, hogy a dunai államszövetséget kedvező megvilágításba helyezze. Gr. Károlyi Györgynének, aki egy alkalmi levélben fejezte ki sajnálkozását a terv miatt, 1862 június 20-án Svájból válaszolt, hova nemrég elhunyt leányának sírjától menekült. Javaslatá védelmére azt hozza fel, hogy az osztrákok elleni francia—olasz háború csak idő kérdése és Parisból éppen úgy mint Turinból a nemzetiségekkel való kiegyezést állították fel annak feltételül, hogy a magyar függetlenség kivívását támogassák. Az 1851. évi alkotmány tervet Magyarországon is helyeselték, az erdélyi program megformulázására Teleki László ösztönözte. A konföderációs terv kiküszöböli a nemzetiségi viszályokat és békét teremt a szomszéd államokkal, ahonnan azokat szítják. Konföderáció nélkül Magyarország csak vegetálna, így európai nagyhatalommá emelkedik. Ha most a magyar rövidlátás megakadályozná a terv keresztülvitelét, nemzedékek hosszú sora fogja siratni a magyar nemzet újjászületésének elszalasztott alkalmát.⁷⁰

Türr altábornagyhoz 1862 június 23-án ezeken túlmenően még azt írja Ragazból: Törökország előbb-utóbb szétbomlik s ha a konföderáció nem, alakul meg, a felszabaduló népeket az orosz veszi hatalmába. Az angolok is jó szemmel néznék, ha Ausztria helyébe a konföderáció venné át az egyensúlyozó szerepét.⁷¹

Kossuth magyarázatai nem nyugtatták meg a magyar közvéleményt. A dunai szövetség belpolitikai hatása az lett, hogy a határozati párt egy része azonnal átpártolt Deákhhoz, aki most már a kiegyezés ügye mellé állott. A párt többi része is közölte (Kossuthal, hogyha tervéhez ragaszkodik, Magyarország kénytelen lesz az 1861. évi feliratok alapján, sőt annál kedvezőtlenebb alapon is a dinasztíával kiegyezni).

A dunai államok szövetségterve az amúgyis szétbomló emigrációt még inkább eltávolította Kossuthtól. Szemere Bertalan 1862 június 4-én Londonból intézett nyílt levelet Fényes Elekhez s a „Pesti Hírnök“-ben közzétett levélben a dunai szövetség tervezetét monstrumnak, politikai örültségnek nevezi. A tervezet alapvető hibáját Szemere annak elismerésé-

⁶⁹ A közelmúlt titkaiból, II. füzet, 115—116. 1. — Kossuthnak az erdélyi nemzetiségi viszonyokra vonatkozó aggodalmait lásd: „Kossuth és Erdély ügye“ Bevezetéssel ellátta és az „Erdélyrészi Magyar Közművelődési Egyesület“ javára közzé teszi Herman Ottó. 2. kiadás. Budapest, 1886, 64 1.

⁷⁰ A közelmúlt titkaiból III. füzet, 187. 1.

⁷¹ Kossuth iratai, VI. k., 1—9. 1.

ben látja, hogy Magyarország gyöngé és képtelen önállóan létezni. Ha szövetségre van szükség, akkor a nemzetiségek helyett a német elemmel való szövetséget ajánlja. Statisztikai adatokkal mutat rá arra, hogy az általános szavazással a magyarság kisebbségben maradna Erdélyben éppen úgy, mint a konföderációban. „Sok elv, s ilyen az általános szavazat, ilyen a nemzetiség elve, hasonló némely orvosszerhez, okosan adva élet van benne, de tudatlanul adva halál.”⁷² A sors iróniája, hogy éppen Szemere írta ezeket a sorokat, aki kozmopolita érzelmeiről volt ismeretes, aki a magyar ügyet „a szlávok triumpihalis szekerehez” akarta kötni és pár évvel azelőtt — Ady Endrénél kevesebb ihlettel — írta meg a magyar jakobinus dalát:

Fogjunk kezét mint testvérek,
Akik lakjuk e szép hazát,
Magyar, Német, Román és Szláv
Legyünk együtt mind jó barát.

Ne emlegesd te sem Román
A római régi jogot,
Elmúlt a múlt, csak nagy erő
E négy faj ha kezét fogott.

Magyar, hajdan hódítgatál?
Elmúlt annak régen kora,
Meváltója a népeknek
Légy mint valál vas ostora.

Most nem a rög, az elv a fő,
Új a kor, bár ó a világ,
A négy faj közt első az lesz,
Melynek műve a szabadság.

Számod földön mert roppant nagy,
Abban bíznád el, Szláv, magad?
Hidd el számos nép még nem nagy,
Az a nagy nép, amely szabad.

Fogjunk kezét mint testvérek,
Akik lakjuk e szép hazát,
Román és Szláv, Német, Magyar,
Éljünk együtt mint jó barát.

És te Német se vess meg mást,
Azért, hogy vagy tudós bölcsész,
Minden népnek van az mi kell,
Tudniillik: szív s józan ész.

Egyesüljünk mint frigyeselek,
S szánkból hallja meg zsarnokunk,
Ellene s a szabadságért
Harcolni most együtt fogunk.⁷²

⁷² A közelmúlt titkaiból, II. füzet, 137. l.

⁷³ A közelmúlt titkaiból, II. füzet, 11—12. l.